

Մ Ի Օ Ս

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԼՕԳԵՅԻՆ ԻՆՆԱՄԻՐԱԿԱՆ ԳՐԱԴԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԱԻՄ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

1875

Յ Ա Ն Կ Ն Ի Ի Թ Ո Յ

Յ Ո Ւ Ն Վ Ա Ր

ՆՈՐ ՏԱՐԻ. — Խորհրդածութիւն կենաց և մահուան վրայ .	1—4
Մարգարէական յարակցութիւն ընդ մէջ Հին և Նոր Կտակարան նայ . (Շար. և Վերջ) .	5—10
Յիշատակարան և երկու գէպք	10—12
Հոգի ժողովրդաց .	12—14
Բզեջիս մը և երեք բարեկամներ	14
Մաղաքիս վարդապետ .	14—15
Աղգեցութիւն Աղգային պարբեր- ական հրատարակութեանց	15—18
Մեղաց Աստուծոյ .	18—19
Աշտ .	19—21
Հայր մեր .	21—22
Գրոց ու Բրոց .	22—24
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	24

Փ Ե Տ Ր Վ Ա Ր

Տօն նահատակութեան Ս. Վարդանանց և հանդէս ժառանգաւորաց Վարժարանի .	25—31
Պատմական յիշատակարան .	32—37
Հրովարտակ Ալիի .	37—39
Վարդապետութիւն և բարոյա- կան .	39—41
Տեղեկութիւն Գովթայից .	41—44
Խոստովանութիւն Տէրոյնեց Պա- տուելոյն .	44—45
Մահացուցակ .	45—46
Տխուր գէպք մը .	46—47
ՁԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	47—48

Մ Ա Ր Տ

Արթութիւն ժողովրդեան .	49—54
Մարդկային սեռի կատարելա- գործութիւնն . — Քննութեան բարոյական օրէնք .	54—58
Նրդոյ թաշուններ .	58—59
Արինդ հովաւական .	59
Արձան յաւերժական սիրոյ ի ողակի մահ .	60—61

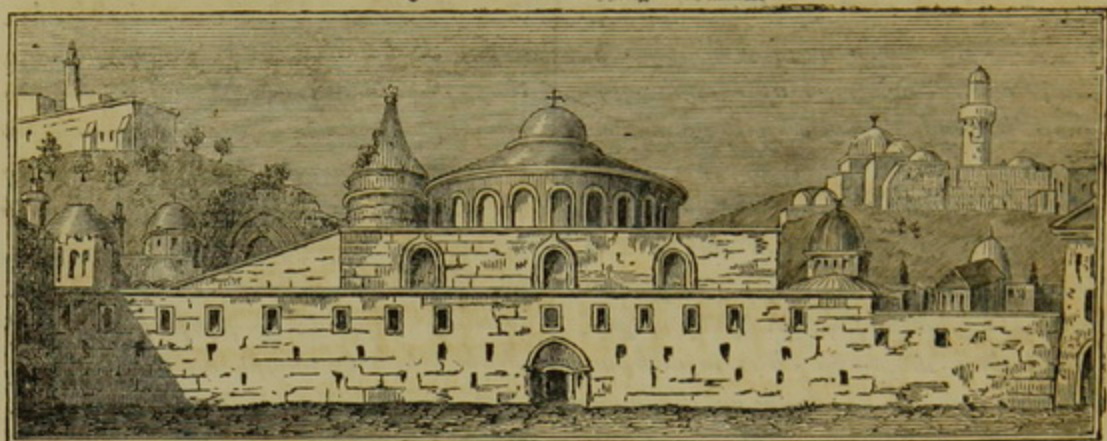
Տեղեկութիւն Բեթլէհէմի աղ- գայնոց վերայ .	61—64
Կլարին .	64
Սոխակ Հայաստանի .	65—66
Տ . Տ . Մկրտչ սրբադնակատար Կաթողիկոս Կլեկիոյ .	66—67
Պատրիարքական Պէրաթ .	68—70
Մաղականք և Գուխարօքք .	70—71
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	71—72
Նոր հրատարակութիւն .	72

Ա Պ Ր Ի Լ

Արթութիւն ժողովրդեան ի Զո- ւիցերիս . (Շար. և Վերջ) .	73—76
Կրկնամկրտութիւն .	76—78
Դարոցական հանդէս .	78—83
Հնդկաստանի Հայերը .	83—85
Հերբումն սխալ հրատարակու- թեան .	85—86
Վարչական ծանօթութիւն .	87—88
Վէճ ի մասին Հայոց Եկեղեցա- կան ձայնագրութեան .	88—89
Հակագրութիւն բարառնաբար ոգեալ ստանաւոր չափով յԱն- տօնէ արեղայէ Տիֆլիսեցւոյ	90—96

Մ Ա Յ Ի Ս

Արթութիւն ժողովրդեան ի Զո- ւիցերիս . (Շար. և Վերջ) .	97—101
Ատենախօսութիւն Տ . Ներոսի Ամեն . Պատրիարքի Կոստանդ- նուպօլոյ .	102—105
Միրզա առ Մատիս .	106
Մատիս առ Միրզա .	107—109
Քննութիւն աստուածաբանու- թեան վարդապետի (Իօբորի) աստիճան ստանալու համար	110—114
Կոիւ ի լեառն ձիթենեաց .	114—115
Նոր ընկերութի ի Գամասիոս	115—117
Քրիստոնէութիւն ի Հնդկիս	118—119
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	119—120

Մ Ի Օ Մ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻԻ 12.

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԳԵԿՏԵՄԲԵՐ 31
1875.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

Կ Ր Թ Ա Ր Ա Ն Ա Ի Ե Տ Ա Ր Ա Ն Ա Կ Ա Ն Բ Ա Ն Ի Ճ Դ Ա Ս Է.

Տ Ա Ճ Ա Ր Ի Ք Ա Ր Ե Ր Ը

«ՏԼԱՆՔԸ զայդ ամենայն ու Մար. ԻԳ. 2.
Մար. ԺԳ. 2. Դ. Լ. ԻԱ. 6.»

ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ տոյն խօսքն մի
յանգիմանական խօսք է. բայց չէ դա
ռնն, այլ ծանր և ազդու. Աշակերտ
ներն Յիսուսի հետ Տաճարն կը մըտ
նեն, շինութեան գեղեցիկութենէն, շը
քեղութենէն և հայտնաբերութենէն կը
յափշտակին, սակայն նոր չէր, որ կը
տեսնէին զայն, և ըստ թեամբ զար

Ժ

մանայն բաւական չը համարելով կը
հարցափորձեն իրենց Վարդապետն,
կը հրապուրեն, որպէս զի նա եւս ի
րենց պէս զարմանայ, նշմարել տալով,
որ այս չէնքն զարդարուած է գեղեցիկ
քարերով եւ աշտարակներով. — Յի
սուս փոխանակ նոցա հետ զարմանա
լու, ի պատասխանի նոցա հարցման,

34

այսպէս կ'ասէ . « Այդ շինուածքն կը նայիք . — Տեսանէ՞ք զայդ ամենայն . եկեացեն առաք՝ յորս ոչ թողցի այդ քար ի քարի վերայ , որ ոչ քակտեցի » :

Եթէ կամենանք աշակերտներն արդարացնել այսպէս պիտի ասենք . — Եթէ նոքա , որք տաճարն շինեցին եւ գեղեցիկ քարերով ու նուէրներով զարդարեցին , մեղաւոր չ'են , աշակերտներն եւս առաւել մեղաւոր չ'են նոցա ձեռակերտին վերայ զարմանալով : Առաջին խնդիրն այս է , որ իմանամք թէ պատշաճ էր արդեօք , որ սոյն չէնքն գեղեցիկ լինի . եթէ գեղեցիկութեան պատշաճաւորութիւնն ընդունինք՝ զարմանալն նորա հետեւանքն է . վասն զի գեղեցիկն շինուած է արդէն զգալու եւ զարմանալու համար : Գեղեցիկութիւնն զգալն , գեղեցիկութեան վերայ զարմանալն այնչափ բնական է , որ սոյն տպաւորութեանն դիմադրելն անկարելի է : Սոյն տաճարի շէնքն զարդարուած էր ամենայն ճարտարութեամբ . բան մի զանցառութեան արբուած չէր . այնպէս որ տակաւին ներս չը մտած՝ սոյն սրբաւայրի սեմէն իսկ մարդ կը յափշտակուէր եւ կը սքանչանար : Կարող ենք ասել , որ Մեծին Հերովդէսի ձեռքով շինուած սոյն տաճարն , որ Զօրաբարեկի շինած տաճարի տեղւոյն վերայ էր , թէ մեծութեամբ , թէ շքեղութեամբ եւ թէ փառաւորութեւ կը գերազանցէր ոչ միայն երկրորդ , այլ նոյն իսկ առաջին տաճարէն անգամ : Տաճարն շինուած էր երեք տափարակներէն ամենէն բարձրագունի վերայ , որոնք միացած էին իրարու հետ ընդարձակ աստիճաններով եւ սիրուն գաւիթ մի կը ձեւացնէին երկկարգ եւ եռակարգ սիւններով : Սոյն միաւորուած սիւնաշարք գաւիթներու վերայ կ'երկէր սրբաւայրի իսկական գաւիթն :

Այս վերջին գաւիթի անտառ անմահ սիւններու մէջէն անցնելով կը մտնէին տաճարի մէջ , որոյ հարիւր կանդուն բարձր պատերն եւ նոյնչափ լայն չորսպատն թանկագին մարմարիտնէ էին , որ կը փայլէր եւ կը փաղկողէր իրրեւ ոսկի շողողուն : Սրբաւայրին կը չորսպատնէին կողմնակի շէնքեր , յանկաւորութեամբ , երրակի յարկերով , եւ աւելի մեծութիւն կը տային տաճարէին :

Այդքան մեծութիւն , այդքան շքեղութիւն , որոյ լոկ նկարագրութիւնն կը յափշտակէ զմարդ , միթէ կարո՞ղ էր չ'ազդել աշակերտաց երեւակայութեան վերայ . եւ միթէ պիտի չը ներէ՞նք մենք , երբ կ'աղաղակեն . Վարդապետ , տես թէ ի՞նչպիսի քարեր են . ի՞նչ նուէրներ եւ սրպիսի շինուած :

Թողունք հին տաճարի նկարագրութիւնն եւ ներկայի վերայ խափնք : Ո՞ր քրիստոնեայն է , որ չը զարմանար , երբ կը մտնէ մի հոյակապ եկեղեցւոյ մէջ , որ զարդարուած է ամենայն շքեղութեամբ եւ փառաւոր ու հմուտ ճարտարապետութեամբ : Թէպէտ շինողներն մեռած են , բայց գոգցես կը խօսին տակաւին , գոգցես իրենց խորհուրդն ու մտածութիւնն միացած է իրենց ձեռակերտին հետ . գոգցես նոցա աստուածապաշտութեան շունչն կը շնչի յամենուստէր եւ կը քարոզուի դաւուց ի դարս : Ո՞ր քրիստոնեայն է , որ այս ամենն տեսնելով չ'ասէ իր մերձաւորին՝ աշակերտաց նման . տես ի՞նչ գեղեցիկ քարեր են եւ ի՞նչ գեղեցիկ շինուած . եւ զայս ասելով չ'ենթարկէ զինքն Տիրոջ յանդիմանական խօսքին . « Այդ քարերու եւ շինուածի գեղեցիկութեանն կը նայիք » :

Երբ մեր հոգին մերնայուածքէն աւելի հեռի չերթար , երբ մեր հոգին կանգ կ'առնուէր այն տեղ , ուր մեր նայուածքն ստիպուած է կանգ առնուլ , երբ արտա-

քիննչաններն կամ նշանակներն, ձեւերն չեն տեսնուի իրեն մեր հոգին կը գերեն, երբ արուեստի շքեղութիւններն մեր սիրտն երկրի հետ կը կապեն՝ փոխանակ դէպ ի երկինքն բարձրանալու: միով բանիւ երբ մեր հոգին մեր նայուածքէն առաւելութիւն չունի, միթէ Յիսուս Քրիստոս յանդիմանելու իրաւունք չունի: Այս պատճառաւ էր, որ Յիսուս Քրիստոս յանդիմանեց իւր աշակերտներն: Նա կարգաց նուազ սիրտն ու միտքն, նա տեսաւ նուազ հոգւոյն մէջ յանկուծութիւն մարմնոց, զանկուծութիւն աչոյց և հոգարտութիւն կենաց, որոնք միութեան երեք շղթաներ են, որովք Աստուծոյ թըշնամին պինդ կը կապէ զմեզ արտաքին խաւարի հետ: Յիսուս կը անանէր որ աշակերտաց զարմացման մէջ, աշակերտաց բացառանջութեան մէջ հաւատարմութիւն կը խօսէին մարդն և հրէայն: Մարդն՝ որ յափշտակուած էր ամեն բանով, ինչ որ կ'երեւէր և կ'արհամարհէր, ինչ որ չէր երեւիր: Հրէայն՝ որ կը պարծէր արտաքին շքեղութեամբ կրօնական սրաշտաման, որոց ներքին խորհուրդն, ներքին իմաստն վաղուց արդէն խաւարած էին իւր սրտէն և մոքէն և ինքն յամառութեամբ կապուած էր օրինաց հետ, այսինքն ըստուերի հետ, և այս այն վայրկեանին, յորումսոյն օրէնքն ամեն ժամանակէն աւելի ստուեր էր, վասն զի ամենայն ինչ լրումն առած էր գարտեամբ Յիսուսի Քրիստոսի: Կը տեսնէր ահա Յիսուս աշակերտաց հոգւոյն մէջ մարդուն իւր զանկուծութեամբ և Հրէայն իւր պարծենկոտութեամբ, ուստի և կ'ասէր. «Այս քարերուն և շինուածին կը նայիք: Ի՞նչ են այս քարերն, եթէ ոչ փոշոյ եւ աւաղի հատիկներ, որոնք այն պատճառաւ միայն մեծ կ'երեւին, որովհետեւ դուք փոքր էք: Ի՞նչ են այս

նուէրներն, որոնք կամ երկիւղիւ, կամ անափառութեամբ, եւ կամ սովորութեամբ, բռնի կորզուած են այն հոգիներէն, որոնք չը կամեցան զնրբանս Աստուծոյ նուիրել: Ի՞նչ է այս մարմարիոններու, ոսկեդրուագներու եւ այս ամեն զարդերու փայլուն պատրանքն, որոց բարեպաշտական իմաստն վաղուց արդէն մոռցուած է: Այս անտի շքեղութեանց կը նայիք. այս է որ ձեր սիրտն գրաւած և յափշտակած է:

Բայ յայմանէ մի պարագայ եւս կար, որ մասնաւորապէս պատահութիւն կընծայէր Տիրոջ յանդիմանական խօսքերուն: Յիսուս ինքն ևս տաճարէն ելնելով մի բան տեսած և աշակերտներուն զոյց տուած էր, որ քառանց Յիսուսի և ոչ նոյնելու անդ ամարժանի պիտի համարէին: Ի՞նչ էլ այս, եղբարք. ո՞վ էր, որ Յիսուսի նայուածքն ուռչադրութիւն իւր վերայ գրաւած էր:

Սա էր մի աղքատ կին, որ ողորմութեան գանձանակին մէջ ձգած էր մի լումաց, այսինքն ինչ որ ունէր եւ կարեւոր էր իրեն զայն կարօտելոց օգնութեան նուիրած էր: Յիսուս Քրիստոս նշմարել տուած էր իւր աշակերտաց սոյն առատաձեռնութիւնն, որ, ըստ իւր դատողութեան, աւելի մեծ էր քան հարստութեան ամենառատ տուրքերն: Այն ինչ Յիսուս մարդասիրութեան սոյն սրտաշարժ օրինակն աշակերտաց աչաց ներկայացուցած էր, և այն ինչ մի պարզ և աղքատ խօսքով մտածութեան գեղեցիկ նիւթ տուած էր աշակերտաց, ահա այս փափուկ ժամուն մէջ, և գոգցես ի պատասխանի Յիսուսի խօսքերուն, աշակերտք ևս կը հրաւիրեն իրենց Վարդապետն, որ իրենց հետ զարմանայ տաճարի շքեղութեան վերայ: Որպէս թէ կամին ասել իրենց Վարդա

պետին. — Գու զայն արժանի համա-
րեցիր ուշադրութեանդ և մեք զայս
արժանի համարեցինք մեր ուշադրու-
թեան: Գու կը նայիս պարզ հոգւոյն,
որ զինքն կը նուիրէ. իսկ մեք կը նայինք
չքեղքարերուն: Քո սիրամ տեսարա-
նն է բարոյական մեծութիւնն ու
գեղեցկութիւնն. իսկ մեզ հաճելի տե-
սարանն է նիւթական գեղեցկութիւնն
ու մեծութիւնն: Հոգւով և ճմար-
տութեամբ երկրպագութեան մի գոր-
ծն անգամ կը յափշտակէ, կը կորզէ
գրեզ այս արտաքին պաշտամանն փա-
ռաւորութենէն, որ կը կատարուի սոյն
շրջապատին մէջ. իսկ զմեզ սոյն արտա-
քին շքեղութիւնն կը գրաւէ և մեր
տեսութիւնն գերելով կը հեռացնէ
այն հոգւով և ճմարտութեամբ առ-
տուածապաշտութենէն, որով միայն կը
փառաւորի մեր Երկնաւոր Հայրն: Եւ
նչ միայն մեր բնադրումն կը ասնի կը
հեռացնէ զմեզ այն կետէն, զոր դու
կը նշմարես, այլ այնքան յափշտակուած
ենք, որ նոյն իսկ քո ազդարարութիւն
ներդ անկարող կը լինին գէպ 'ի քո
դիտած կողմն դարձնել զմեզ: Գու
ստացիր, ահա այն բանին վերայ պէտք
է զարմանալ. իսկ մեք կ'ասենք. ահա
այս բանին վերայ կը զարմանանք:

Այս խօսքերուն, այս մտածմունք-
ներուն էր, որ պատասխանեց Յիսուս.
Այդ բանին կը նայիք. այդ կը զարմա-
ցնէ զձեզ: Տակաւին քանի՞ քանի՞
խօսքեր կարող էր յաւելուլ Յիսուս:
Ո՞րչափ պատրաստի փաստեր ունէր,
զորոս, եթէ պատշաճ դատէր, կարող
էր 'ի կիր առնուլ և յանդիմանել թէ՛
աշակերտաց ապշութիւնն և թէ՛ նոցա
գրաւումն ու սնտոյի զբաղումն: Բայց
Յիսուս ոչ շատ խօսքեր կը սիրէր և
նչ փաստաբանել: Մի հասարակ խօսք,
մի տպացոյց 'ի միջոյ բազմաց, բաւա-
կան կը համարէր նա, բայց 'ի հարկէ

այս մի խօսքն եւս միշտ վճռական էր
և հատու, միշտ ուժգին էր և ազդե-
ցիկ, միով բանիւ, ինչպէս առհասարակ
ասուած է աստուածային խօսքերու
համար, կը թափանցէր մինչեւ սրտի և
մաքի յետին ծալքերն, մինչեւ ոսկե-
րաց յոգերն եւ ուղեղն: Յիսուս մի
խօսք միայն կ'ասէ ուրեմն, և ահա նոյն
խօսքն. « Եկեսցեն աւուրք, յորս ոչ
մնացէ այդք. քար 'ի քարի վերայ, որ
ոչ քակտեսցի »:

Այս յիշուած քայքայումն, այս
աւերն ու կործանումն յանկարծադէպ
է, ուժգին և սոսկալի: Սա այն աւերն
է, զոր տարիներն ու դարերն կ'անեն
անդդալի կերպիւ: Այս աւերումն
այնպիսի մի թշնամոյ գործ պիտի լի-
նի, որ ժամանակի թշնամութենէն,
ժամանակի սպառումէն աւելի ան-
համբեր է: Եւ որովհետեւ ոչ դի-
մոքէն չ'անցնիր, որ սոյն տաճարն քա-
կուի այն ժողովրդեան ձեռքով, որ
զայն կառուցած է, իրեն համար փառք
ու պարծանք կը համարի և կ'ընդունի
զայն իբրեւ վառարան ազգայնութեան,
ուրեմն խօսքն մի այլ ժողովրդեան վե-
րայ է, մի արչաւանաց և աշխարհա-
կալութեան վերայ է: Այս միակ խօս-
քն իսկ կը բանայ աշակերտաց մտա-
ծութեան համար մի սոսկալի տեսա-
րան նախատանաց, աւերածոյ և ա-
հաւոր տառապանաց: Սոյն խօսքն թե-
րեւս կը պարունակէ իւր մէջ Եբրայե-
ցի անուան և ժողովրդեան սպառնա-
պուռ ջնջման մարգարէութիւնն: Առ-
տուածային մարգարէն մի կէտի վե-
րայ միայն լուութիւն կը պահէ: Նա
չք յայտնէր թէ երբ պիտի պատահին
այս բաներն: « Եկեսցեն աւուրք »
կ'ասէ նա. բայց իսկոյն ազատ թուիչ
տալով սոյն մարգարէութեանն, որ կ'ե-
ռայ իւր սրտին մէջ, նա խիստ լաւ կը
հասկացնէ նոցա թախծեալ սրտերուն,

որ այս սողազան շատ հեռի չէ և սոյն Տաճարն, որ տակաւին առողջ է բոլոր յիշատակարանաց մէջ, քանզի յիսուն տարի չքկայ, որ շինուած է, այս Տաճարն այլ եւս յիսուն տարի պիտի չք տեսնէ :

Սակայն եթէ Տաճարի կործանումէն չ'ենթադրի անգամ երկրի աւերումն եւ ժողովրդեան սպառսպուած ջնջումն, և եթէ այս բաներէն ոչ մին մօտալուտ լինի, դարձեալ Յիսուսի Քրիստոսի արտասանն չ'կորուսանէր բնաւ իւր խնայան ու զօրութիւնն : Այն պէս ընդունինք, որ իբր թէ Տաճարն պիտի կործանի ոչ թէ յանկարծահաս սրատահարաւ, այլ յողով տարիներու լուռ և դանդաղ յաջորդութեամբ : Սակայն ճշմարիտ է դարձեալ, որ երբ կ'ասէ Յիսուս իւր ունկնդիրներուն (որոնք ինքեանք իսկ գիտեն որ այնպէս է) թէ պիտի գան օրեր, որ սոյն հոյակապ շինուածի քարն քարի վերայ պիտի չ'ըմնայ, այս խօսքերով մեր Տէրն լիովին կ'արդարացնէ սոյն ծանր եւ քաղցր կշտամբանքն : «Այդ շինուածի մեծութեանն ու գեղեցկութեանն կը նայիք » :

Սքանչելի խօսք, որ իւր մէջ կը բովանդակէ ամեն ապացոյց : Յաւիտենականութիւնն ու ճշմարտութիւնն անբաժան են, ինչպէս և ստութիւնն ու խարիղութիւնն : Ինչ որ ճշմարիտ է՝ յաւիտենական է : Իսկ ինչ որ յաւիտենական չէ, էութիւն չունի, այլ լոկ երեւոյթ և անուն : Ամեն ինչ որ կ'երեւի՝ Աստուած ստեղծած է չ'երեւցածներէն : Հոգին, որոյ վառարանն է Աստուած, յառաջ էր քան զնիւթն և էր առանց նիւթոյ : Նիւթն ստեղծուեցաւ միայն նորա համար, որ լինի գործի ստեղծեալ հոգւոյ, լինի ձեւ նորա կենդանութեան և առարկայ նորա գործունէութիւնն : Բայց նիւթն

բնաւ ներքին բուն և բացարձակ արժէք չունի : Նիւթն իւր ունեցած բոլոր արժէքն կ'ընդունի իւր նպատակէն և իւր կիրառութենէն : Հոգին միայն, որ բխած է Աստուծմէ, որ նման է Աստուծոյ, որ ընդունակ է Աստուծոյ հետ միանալու, հոգին միայն է անմահ : Վասն զի արժանի է անմահ լինելու : Մի հատ հոգին բովանդակ աշխարհ կ'արժէ, կամ աւելի պարզ ասենք, ոչ միայն բովանդակ ներկայ աշխարհս, այլ եթէ սորա նման ուրիշ շատ աշխարհներ եւս լինին, չեն կարող համեմատիլ և կշռուիլ մի հատ հոգւոյ հետ : Հոգին միայն արժանի է մարդոյ գլխաւոր ուշադրութեան : Վասն զի նա Աստուծոյ գլխաւոր ուշադրութիւնն յինքն գրաւեց : Եւ քանի որ հոգին և ամեն ինչ որ հոգւոյն կը վերաբերին անտեսանելի են, կարող ենք ասել ճշմարտութեամբ, որ միայն անտեսանելի բաներն են արժանի զննութեան, և կերպիւ իւրիք, պէտք է իսպառ կոյր լինել միւս մնացած բաներու համար :

Եւ ահա՛ սոյս պատճառաւ այրի կնոջ լուման, որ առանց տղաղակի և հուշակի ողորմութեան գանձանակն ընկաւ, ուշադրութեան աւելի արժանի էր քան թէ Տաճարի զարդերն և քարերն : Այս մի լոկ լումայ չէր, այլ հոգւոյ մի աներեւոյթ շարժումն, որ կ'երեւէր ողորմութեան սոյն լումային մէջ : Այս ներքին շարժումն էր, որ մեծ էր գործէն, շատ մեծ էր նոյն իսկ Տաճարէն և Տաճարի ամեն շքեղութենէն, ամեն ատրիաններէն, գաւիթներէն, կամարներէն, հսկայածեւ սրատերէն և պարիսպներէն : Եւ ոչ միայն այսչափ, այլ բազմաստութեան առնուել անգամ անիրաւութիւն է : Աշակերտներն, եթէ կամենան, կարող են սոյն Տաճարն կառուցանող խորհուրդն համեմատել

այն խորհրդոյ հետ, որ այրի կնոջ ձեռքէն դանկն 'ի գանձանակն ձգել կրտայ : Բայց աշակերտներն հեռի են այսպիսի համեմատութեան վերայ մըտածելէն : Եթէ մտածէին իսկ, մենք նոցա համեմատութիւնն պիտի ընդունէինք միայն այրի կնոջ գործն գովելու համար : Վասն զի այն պերճաշուք Իշխանն, որ իւր գանձուց աւելորդով կամ իւր հպատակաց յամբօքէն յասկի փոխարկուած քրտինքով կանգնեց սոյն Տաճարն, եթէ համեմատենք այս այրի կնոջ հետ, որ ծածկաբար մարգասիրութեան գանձանակի մէջ կը ձգէ « Ի կարօտութենէ իւրմէ զամենայն զկեանքս իւր », ինչպէս կ'ասէ Յիսուս Քրիստոս, եթէ համեմատենք այս երկուսն, ինչ անհուն տարբերութիւն կը տեսնենք : Որչափ մեծ է այս աղքատ այրին և որչափ փոքր է այս մեծ Իշխանն միահեծան :

Իւրաքանչիւր անհատի հոգւոյ մէջն է, որ պէտք է որոնել իւր մէն մի գործոց իսկական չափն ու ճշմարիտ անունն, կամ, այլապէս ասենք, հոգւոյ գործքերն են միայն ճշմարիտ գործքեր : Այս այն գաղտնիքն է մին է, որուն զգայական առարկայից տիրապետութիւնն չը թողուր որ հասնինք առանց դժուարութեան եւ սակայն անհրաժեշտ պէտք է որ զգայական տիրապետութեանն յաղթենք և բարձրանանք դէպ 'ի հոգեկան գաղափարներն, եթէ կը փախալենք կեալ ըստ ճշմարտութեան և ըստ Աստուծոյ : Մեր բացառիկ կերպիւ և յատկապէս գործ կ'անուանենք ամեն պաշտօն, զոր կը կատարէ մեր կամքն մեր ուժով կամ մեր մարմնաւոր կարողութեան միջոցաւ, որով մեզմէն արտաքոյ որ և իցէ փոփոխութիւն մի կ'արտադրի : Իսկ գործ չենք անուաներ, այլ մտածութիւն, խորհուրդ, զգացումն, իղձ և փափքք

այն ամենն, ինչ որ կ'անցնի մեր հոգւոյ մէջ, կամ ինչ որ կը կատարէ մեր հոգին առանց մարմնաւոր ուժոյ օգնութեան և առանց որ և իցէ փոփոխութիւն մի արտադրելու արտաքին աշխարհի մէջ : Օրինակի համար, երբ վճռական դիտաւորութիւններ կ'անենանք մենք և մեր կամքէն անկախ արգելքներով կատարումն կը խափանուի, մէք կը կարծենք որ բնաւ չք գործեցինք : Եւ սակայն սոյն դիտաւորութիւններն ո՛չ միայն գործքեր են, (վկայ այս բանիս մեր խիղճն, որ իսկոյն կը խայթէ զմեզ երբ վատ են), այլ իսկապէս կատարուած ճշմարիտ գործքեր են : Մեր արտաքին գործքերն միայն նշանակ և յայտնութիւն են ներքինոյն և որտեղուն նայող և քննող գտաւորի համար (յաչս որոյ արտաքին փոփոխումն կամ արտադրութիւնն մեծ նշանակութիւն չունի) ո՛չ այլ ինչ են արտաքին գործքերն եթէ ո՛չ աւելի զորեղ կամ նուազ կերպիւ յայտնուած շարժումներ մարմնաւոր անդամոց : Մեր ո՛չ թէ պիտի դատուինք մեր նիւթական կամ արտաքին գործքերով, այլ մեր 'ի ներքուստ կամեցածներով — մեր հոգւոյ գործքերով : Վասն զի, չէ ասուած թէ մենք վարձ կամ պատիժ պիտի ընդունինք այն գործոյն համար ինչ որ մարմնով գործածենք, այլ ինչ որ մարմնոյ մէջ կամ հոգւով գործած ենք : Մեր արտաքին գործքերն ներքինոյն ձեւերն են ու նշանակներն, յայտարարներն են ու վկայութիւններն : Եւ այս խմբստիւ է, որ չէ կարելի անտարբեր համարիլ այս ինչ կամ այն ինչ գործած գործն, վասն զի, նախ՝ այս մի ապացոյց է, որ մենք կամեցած ենք այս ինչ կամ այն ինչ բանն, և երկրորդ՝ որ 'ի ներքուստ ծնեալ սոյն գործքերն լաւ կամ վատ ազդեցութիւն կ'ունենան անշուշտ

մեր ներքին մարդոյն վերայ, նայելով
սոյն գործոց լուռութեանն կամ վա-
ռութեանն: Բայց պարտինք իմանալ,
որ ամեն ժամանակ մեր ներքին գործն
է, որ պիտի դատուի, սիրան է, որ
պիտի քննուի: Եթէ այսպէս չը լինէր,
պիտի ասէինք ուրեմն թէ այն մարդն,
որ ներքին կարողութիւններ ունի, բայց
արտաքին գործերը միջոցներէ զրկուած
է, պիտի չ'ենթարկուի դատաստանի:
Եւ թէ՛ այն մարդն որ իւր յղացած և
կամեցած բարին և կամ չարն կարողա-
ցած չէ գործ դնել, հաշիւ պիտի չը
տայ ուրեմն ո՛չ բարւոյն և ո՛չ չարին
համար: Եթէ այսպէս ենթադրենք,
այնուհետեւ կ'ոչնչանայ ամեն պատառ-
խանատուութիւն եւ ամեն բարոյա-
կանութիւն: Բայց այսպէս չէ: Մարդն
արտաքին գործքերն կը գտաւ. իսկ
Աստուած ներքինն, այս իմաստիւ է
որ հասարակօրէն կ'ասեն՝ Աստուած սի-
րուն իշխալէ կամ սրբին իշխալ: Եւ մեք
խեղճ մարդիկներս իսկ, միթէ մեք ևս,
ըստ մեր կարողութեան, սրտին չե՞նք
նայիր: Միթէ հարկւրաւոր անգամ
դատաստան չե՞նք արած՝ թէ այս ինչ
ոճրագործն պակաս յանցաւոր է (ըստ
որում ակամայ գործած է ինչ որ գոր-
ծած է) քան թէ այն ինչ պարզ յան-
ցաւորն, որ կամովին գործած է, ինչ
որ գործած է: Այսպէս ուրեմն, շա-
րունակելով գործ անուանիլ ինչ որ ա-
մեն մարդիկ կ'անուանեն, և հասարա-
կաց լեզուին մէջ իրարմէ որոշելով
գործն ու խորհուրդն կամ մտածու-
թիւնն, իրաւունք ունինք ասելու, որ
իսկապէս մեր կամաւոր խորհուրդներն
են մեր ճշմարիտ գործքերն. իսկ մեր
արտաքին գործքերն են միայն նշանակ-
ներ կամ յայտարարներ:

Աւելի բնագարծակներ այս իմաստն:
Ամենայն ինչ որ արտաքին է, տեսա-
նելի և նիւթական, միայն լոկ նշանակ

է: Ճշմարիտ գործքերն միայն հոգւոյ
գործքերն են: Հոգին է միայն որ խ-
կապէս կը գործէ: Իսկ այն փոփոխում
ներն, որ արտաքոյ հոգւոյն կ'արտա-
գրին զգայարանաց միջոցաւ կամ զգա-
յարանաց աշխարհի մէջ, այդ փոփո-
խումներն միայն զհոգին կ'արտայայ-
տեն և ո՛չ այլ ինչ: Սոքա գործքեր են
գարձեալ. չը զանանք սոյն անունն
տալու: Բայց սոքա լոկ նշանական կամ
երեւութական գործքեր են, սոքա մեր
զգացումներու և կամեցածներու նը-
շաններն են, կամ մեր ներքին մարդն
գործ դնելու և հրահանգելու միջոց-
ներ են, և այս բանիս մէջ է ահա ի-
րենց կարեւորութիւնն: Ինչ որ կը խօ-
սինք մեր գործոց վերայ, նայն պէտք
է ասել նաև՝ մեզմէն արտագրած բա-
րի կամ չար բաներու մասին: Այս
արտագրութիւններով չենք համա-
րուիր մեք այն՝ ինչ որ ենք. նոքա մի-
այն արտայայտութիւն են, միայն վը-
կայութիւն են մեր ներքնայն, միայն այս-
քան է իրենց կարեւորութիւնն: Բայց
որպէս զի մեք նշանակն իրականու-
թեան հետ չը շփոթենք և ո՛չ նշանն՝
նշանակեալ իրին հետ խառնենք, ժա-
մանակն կը կործանէ յաջորդաբար սոյն
նշանակներն: Այս մասին բնաւ խնա-
յողութիւն չըկայ, նիւթն ենթակայ է
օրինաց նիւթոյն, հոգն ՚ի հոգ կը դառ-
նայ. և մեր մարմինն, որ ո՛չ թէ մեր
էութիւնն է, այլ միայն մեր ձեւն
կամ արտաքին տեսիլն, մեր մարմինն
իսկ, որ երեւութական աշխարհի ա-
ռաջին մասն ու բաժինն է մեզ համար,
առաջին առարկայն և առաջին գործին
մեր արտաքին գործողութեան, այս
մարմինն անգամ կը փոփոխի, կը մաշի,
կը նուազի, կ'անկանի, եւ իւր տկար
և խախտւած յատկութեամբ իւր շա-
րունակ մահուամբ, ամեն վայրկեան
կը յիշեցնէ մեզ, որ մեր էութեան

կամ գոյութեան նկատմամբ, ստորա-
կարգեալ է ինքն և միայն պատշաճա-
ւորութեան համար կարեւորութիւն
ունի :

Հեռի է մեզմէն այն յիմարտկան
ցնորքն , որով ոմանք յանգագնեցան
տարակուսանաց ենթարկել նիւթոյ
գոյութիւնն և արտաքին աշխարհի ի-
րականութիւնն : Հեռի է մեզմէն տի-
եզերաց սքանչելի երեւոյթներն առ
աչօք տեսիլներ համարել : Բայց պէտք
է խոստովանիլ, որ կայ մարդոյ խղճին
մէջ մի բան , որ կը ստիպէ անբակ եւ
անբաժան կերպիւ միացնել գոյու-
թիւնն՝ գաղափարի հետ : Մեծ ատե-
նախօս մի ասած է . « Ինչ որ պէտք է
վերջանայ , հալիւ թէ ելած է ոչնչու-
թենէ » : Այն որ չէ ստեղծուած յա-
րատեւելու համար՝ ինչ կերպիւ , ինչ
անուամբ կարող էր մնալ և ապրիլ ,
Միթէ կը սխալի Ս . Գիրքն , երբ կ'ա-
սէ . « Ապաքէն որպէս 'ի պատկերի շրջի
մարդ » : Միթէ սխալած են այն հոգե-
խօս վարդապետներն , երբ մարդկանց
նայուածքն դէպ 'ի աներեւոյթ աշ-
խարհն դարձնելով՝ շարունակ քարո-
զած են , շարունակ ստիպած են զայն
միայն խորհիլ , զայն միայն սիրել , այ-
նու միայն կոպիլ , ինչ որ էական է և
իրական , ինչ որ լսի ստուեր չէ և ե-
րեւոյթ :

Ասեմք համարձակ , որ , բառի կը-
րօնական իմաստիւ , մի միայն այն էա-
կան է և իրական , ինչ որ յաւիտենա-
կան է : Ամեն բան , ինչ որ կ'եղծանի ,
ինչ որ կը քայքայի , թէ՛ մեր շուրջ և
թէ՛ մեր մօտ (ընդ որս է և մեր մօր-
մինն , որ մեզ մօտ է) բացարձակապէս
ոչինչ են , ստուեր անգամ չեն . վասն
զի ստուերն , թէ՛ և ստուեր , դարձեալ
ինչ է : Ոչ ինչ են , ասացինք , այս ա-
մենն , և նշանակ անգամ չեն , վասն զի
նշանակն դարձեալ ինչ է : Աստուած

կամի , որ բնաւ չը խաբուինք այս բա-
ներով և ահա՛ այս պատճառաւ է , որ
փոխափութեան օրէնքն , առանց մեծ
գլորգոցի , կը կրծէ և կը կործանէ ահ-
ներեւ ամեն նշանակներ : Ամենէն սուրբ
նշանակներն իսկ կ'անհատին իրենց
կարգին : Այն Տաճարն իսկ , որոյ մե-
ծութեան և շքեղութեան վերայ կը
սքանչանային աշակերտներն , այն Տա-
ճարն եւս պիտի կործանէր : Վրէժ-
խորհիր անօրէնութիւնն աւելի պիտի
փութացնէր այս աւերման սոսկալի
կատարածն : Եւ ի՞նչպէս կարող էր չը
կործանել մարդկային ձեռքով բարձ-
րացած այն Տաճարն , մինչդեռ Աստ-
ուած , իւր ձեռքով շինուած տաճարի
համար անգամ կործանումն սահմա-
մանած է :

Տիեզերքն է առաջին ամենատուրբ
և ամենաշքեղ տաճարն 'ի մէջ ամե-
նայն տաճարաց : Այսպէս անուանել
Տիեզերքն՝ կը նշանակէ իւր յատուկ
անուան տալ , կը նշանակէ իրաւունք
տալ նորա գոյութեանն : Վասն զի ,
Տիեզերքն եթէ տաճար չէ , հապա ի՞նչ
է : Արդ՝ այս տաճարն իսկ , որոյ ճար-
տարապետն և հիմնադիրն ինքն Աստ-
ուած է , պէտք է քայքայի և աւերի .
քանզի Աստուած այսպէս վճռած է :
Երբ պղծուած է այն՝ ի՞նչպէս կարող է
մնալ : Նա , որ նոր Սամսոնն էր , (բայց
ամենայն սրբութեամբ հանդերձ , զոր
չունէր՝ հինն Սամսոն) և անկաւ Աստու-
ծոյ ժողովրդեան թշնամեաց ձեռքն , մի-
թէ կարող չէր իւր աստուածային
ձեռքով շարժել սասանել անհուն չի-
նուածոյն սիւններն և չը թողուլ իւր
անմեղ կեանքն Տիեզերաց փլատակնե-
րուն ներքեւ : Նա այսպէս չ'որաւ .
այլ միայն կործանման արհաւիրներ
եւ նշաններ երեւեցան , որպէս զի
մարդկութիւնն սթափի և հասկնայ
թէ՛ նոյն իսկ երկիրն , իւր բնակիչներով

հանդերձ, ոչորմութեամբ միայն կեայ, սասանեցան երկիր և երկիրք, բայց հաստատեցան վերտօն տնիւով և շարունակեցին տեսնել թէ ինչպէս օրերն քիչերնեքուն և գիշերներն օրերուն կը յաջորդեն, ինչպէս ծովն կը ծփայ, կը լեռնանայ և կը գաշտանայ աստեղաց ազդեցութեան տակ, և թէ ինչպէս աստեղք իսկ երկիրն մէջ կը կատարեն իրենց սովորական ջրածն, Բայց դատաւիճիւն յայտնում է միայն: Երկիրն, իրրեւ ընդարձակ ծովու մէջ վառուած մի թշուառ նաւ, պէտք է իւր ընդարձակ նաւագնացութեան մէջ անհետի բացերուն և փոթորիկներուն մէջ և ինքն եւս գիտի և փոշի գառնայ, այնքան գիտիներ և փոշիներ կրանելէն եւ իւր մէջ խորածուզելէն ղիկի և պէտք է մնայ իրրեւ մի յաւիտենական տխուր յիշատակ այն երկնային հոգիներու յիշողութեան մէջ, որոնք նորա ծննդեան ներկայ գտնուեցան և վախճանն տեսին: Ի՞նչ կ'առնեմ, այս տաճարն իսկ, իւր շարժուն և յոգեւոր ճարտարապետութեամբ, ուր շատ փոքր տեղ կը գրաւէ երկիրն, այս տաճարն իսկ պէտք է գլխովին խորատուր բոցերու ուլկանոսին մէջ, որ պէս զի այսպիսի մի գիւրին և արագահաս կատարած գրոշմէ և տղաւորէ ամեն սանդեալ հոգիներու վերայ ատուածային տեսչութեան այս յաւիտենական սկզբունքն — ՆԻԻԹՆ ՀՈԳԻՈՅ ՀԱՄԱՐ, ԻՍԿ ՀՈԳԻՆ ԶԾՄԱՐ, ՏՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ ԵՒ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՀՍՄԱՐ:

Այսպէս ուրեմն, ինչպէս այն տաճարի, նոյնպէս և միւս տաճարի քարն քարի վերայ պիտի չը մնայ: «Այս բանին կը նայիք դուք ուրեմն»: Եւ արդարեւ՝ եթէ այն բանին նայելու չէ, ինչ որ պէտք է եղծանի, միթէ նայե-

լու է աշխարհին, որ պիտի կործանի և խաղառ կորնչի:

Ո՛վ համբերատուր հետաքոտիչներ դադանեաց բնութեան, կ'աղէկեք արդեօք դատաւարաւ զձեզ — Ո՛չ բռնաւ, եթէ նիւթի մէջ հոգի կ'որոնէք, եթէ ՚ի միջոյ տեսանելոյն զանտեսն կը զննէք, և եթէ տիեզերաց մէջ տիեզերաց Արարչին կը նայիք, ՚ի հարկ է անդատաւարաւ չէք, բայց եթէ այսպէս չէ, անշուշտ Յիսուս Քրիստոս ձեզ եւս կ'առնէ, ինչ որ աշակերտացն ասաց. «Այդ արտաքին մեծութեանն ու գեղեցկութեանն կը նայիք»: Ես կը փոփաքիմ, ով հետաքոտիչք բնութեան, որ ձեր զարմացումն աւելի խոհուն լինի և ձեր հետաքոտութիւնն աւելի գիտնական: Բայց ի՞նչ օգուտ, եթէ ձեր հետաքոտութիւնն կէս ճաւապարհին կանգ առնու և ձեր զարմացումն պատրի առարկաներով: Համա՛միտ եմ ես, որ դուք զննէք այն ինչ որ կը զննէք, բայց նայելու և զննելու է վերէն և ո՛չ թէ վարէն: Մարդիկ աւմենայն ինչ վատ կը տեսնեն և կամ աւնօգուտ կերպիւ կը տեսնեն, երբ Աստուծով և յԱստուծոյ չ'են տեսներ: Բնութեան հրաշալեաց մէջ ի՞նչ բանի վերայ կը զարմանաք դուք, եթէ չէք տեսներ այն տեղ և չէք զարմանար Աստուծոյ խորհրդեան վերայ, որ կը թագաւորէ տիեզերաց մէջ: Բացատրեցէք մեզ ձեր միտքն, մի թողուք, որ կատկածիք եւ տարակուսիք ձեր միտաց ուղղութեան վերայ: Եթէ ձեր միտքն չը բացատրէք, միշտ պիտի առնէք. «Այդ բանին կը նայիք, այդ բանին վերայ կը զարմանաք»: Մի տըխուր է մահապոյժ խորոյի, մի խորհրդագոր գերեզման կրտստուկի, կը լայլվի և կը կրանէ աստեղաց խաղաշխարհն, բնադ խաղաշխարհն, երկրագիտացաշխարհն: Անդ, ուր տեղին է իսկական

էութեան, անդ, ուր աղբիւրն է ճրշմարիտ դոյութեան, անդ չը կայ բնականորէր շարժուն և փոփոխական երեւութից նկատմամբ: Ամենայն ինչ պիտի սպասուի և միայն այն խորհուրդն պիտի մնայ, որ ծնաւ ձեր ամեն տեսածներն եւ ամենուն համար օրէնք սահմանեց: Եթէ այս խորհուրդն չ'էր ձեր տեսութեան եւ զննութեան առարկան, ուրեմն ի՞նչ բանի նայեցաք:

«Ոչ թէ տեսիլներուն և երեւոյթներուն նայեցանք, կ'ասէք դուք, այլ տիեզերաց օրէնքներուն, և ահա՛ իւրաքանչիւր օրէնք խորհուրդ և մտածութիւն է արդէն»: Մէք եւս այս կըստասէինք ձեզմէն: Ասացէք ուրեմն հաստատապէս, թէ ի՞նչ է Աստուծոյ խորհուրդն, ապա թէ ոչ, մէնք պիտի ասենք՝ թէ ի՞նչ է ձեր խորհուրդն ու միտքն, ձեր կորովութիւնն ու սրամտութիւնն, ձեր գիւտասէր ոգին, և թէ՛ հեաեւապէս դուք միայն ձեզ նայած էք, այնպէս՝ որ բովանդակ բնութիւնն մի հայելի միայն եղած է ձեր մտաց ամբարտաւանութեան համար: Ի՞նչ նայելու արժանի առարկայ է այն իմաստութիւնն, որ չը կամիր զԱստուծոյ

խնդրել և փոփոխութեան: Ի՞նչ դարձնուման արժանի նիւթ է այն մարդն, որ կատուած չէ Աստուծոյ հետ: Բայց կը սխալմ ես. նայելու բաներ չապան: Հրէշներն եւս հրաշքներէն պակաս իրաւունք չ'ունին, քանի որ առ փայր մի, մեր զարհուրեալ նայուածքն դրաւելու: Այսպէս ուրեմն, այս աշխարհին նայելէն եւ զԱստուծոյ այն տեղ չը տեսնէին զինի՛ նայեցէք և զննեցէք նոյն իսկ նայուածքն: Տիեզերաց հրաշալիքներէն պակաս արժանի չ'է նա ձեր ուշադրութեան: Տիեզերքն եւս կարող է նորան նայիլ: Արարչագործութիւնն, եթէ հոգի և ձայն ունենար, պիտի աղաղակ բռնար այս զարհուրելի սքանչելիքն տեսած ժամանակ: Բնութիւնն շատ սքանչելիքներ ունի. բայց սորա նմանն չ'ունի. քանզի բնութեան հրէշներն անգամ օրէնք մի ունին: Իսկ այն հրէշն, որուն վերայ կը խօսինք մենք, այն սուկալի հրէշ կամ հրաշալիքն է մարդն՝ առանց Աստուծոյ մարդն անաստուած, զոր ոչ մի օրէնք կարէ բացատրել:

(Շարունակելի:)

ՀՐՈՎԱՐՏԱԿ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ

Մ Ե Մ Ա Շ ՈՒ Ք Վ Է Զ Ի Ր Դ Ի Մ

Մ Ա Հ Մ ՈՒ Տ Ն Է Տ Ի Մ Փ Ը Շ Ը

Քաղաքակրթեալ Պետութեանց պարտքն է հասարակաց իրաւունքն ապահովելու նուիրել իրենց ջանքը: Այս սկզբան պահպանութեանը ծառայող միջոցներն ուրիշ բանով ձեռք չեն կրնար բերուիլ, բայց եթէ արդարութիւնն ամենուն համար ճշդիւ և անխտրաբար դործադրելով, և վարչու-

թիւնն ալ կանոնաւորապէս կազմաւորելով: Անհատական շահերն երկրին բարեկարգութեամբն ու բարգաւաճմամբը միայն կրնան ապահովիլ, զի մասնական շահերը սերտ կապակցութիւն ունին համրական շահոյց հետ:

Ամենուն յայտնի է արդէն, թէ Մեր Պահակալութեանն ի վեր, Մեր

կայսերական զիտաւորութեանց և ըզ-
գայմանց առաջին առարկայն եղած է ,
Աստուծոյ օգնութեամբ , Մեր կայս-
րութեան մեծութիւնն ու փառքը ,
Մեր ամեն կարգի հպատակաց անդոր-
րութիւնն ու բարեկեցութիւնն , եւ
Մեր պետութեան երկիրներուն հարս-
տութեանն ու բարգաւաճման համար
պէտք եղած յառաջդիմութեան զար-
գացումը : Մեր այս զիտաւորութիւն-
ներն աւելի կատարելապէս արդիւնա-
ւորելու համար՝ որոշեցինք արտօնու-
թիւններ շնորհել Մեր ամեն հպատա-
կաց , եւ միանգամայն հասարակային
վստահութիւնը լիովին ապահովող բա-
րենորոգումներ հրատարակել : Հետե-
ւաբար , Մեր այս կայսերական հրո-
վարտակաւ կը հրամայենք որ հետե-
ւեալ տնօրէնութիւններն ՚ի գործ դը-
րուին Ամենօրօրին Աստուծոյ շնորհիւ :

Հասարակային իրաւանց ապահո-
վութեան հիմն է նախ՝ դատաստա-
նական իշխանութեան պաշտօնին՝ գոր-
ծադիր իշխանութեան միջամտութե-
նէն կատարելապէս ազատ ըլլալն , երկ-
րորդ ու է ղեղձմանց գէժ օրինաց
պաշտպանութիւնը :

Պատական տտեաններուն վրայ հա-
սաշակութեան վստահութիւնը գրա-
ւելու համար , զանոնք սահմանելը մի-
այն բաւական չէ , այլ պէտք է նաեւ
որ այն տտեաններուն անդամներն ի-
րենց ստոյգ արժանեօքն , անսոգիւտ
վարութն և ուղղութեամբն , ինչպէս
նաեւ արդարութեան և իրաւանց հա-
մաձայն գործերովն հասարակաց հա-
մարմանն ու յարգանաց արժանի ան-
ձինք ըլլան :

Մեր Արդարութեան Բարձր Առ-
եանն՝ այս ամեն սրոյմաններն ու բա-
րեմասնութիւններն իւր վրայ կեդրու-
նացնելու համար միայն հաստատուած
է : Ուրեմն հարկ է այն խորիտիւնե-

րուն վրայ հիմնել նորա կազմութիւնն
ու իրաւասական պաշտամունքը , և մի-
անգամայն լուրջ բարեօրմունք մտցնել
նորա պաշտամանց այլ և այլ մասերուն
մէջ :

Ինչպէս որ դատական տտենից վար-
չական իշխանութեանն անկախութիւ-
նը միայն կրնայ նոցա անկողմնակալու-
թիւնն ապահովել , նոյնպէս դատաւո-
րաց ալ (օրինաւոր պատճառաւ պաշ-
տօնանկութիւնն ՚ի բաց առեալ) ան-
փոփոխելութիւնը միայն կրնայ զանոնք
ամենայն վստահութեան արժանի ը-
նել : Պէտք է ուրեմն դատաւորաց ընտ-
րութիւնն այն կերպիւ ընել , որ ամե-
նուն յարգն ու վստահութիւնը գը-
րաւէ :

Քաղաքային և պատժական (՚ի
զամիւն) ամեն տտեաններուն գլուխն
եղող Վճռաջինջ տտենի (Տիւրներ թե-
միդ) նախագահին իրաւասութիւն-
ները բաժնուած են Պատական նա-
խարարութեան իրաւասութիւններէն ,
և այս տտենին երկու հատուածները
մէկ առաջին Նախագահ և մէկ փոխ-
Նախագահ պիտի ունենան :

Միանգամայն Վերաքննութեան ա-
տեանն (Իսթինաֆ) և առեւտրական
դատարանները պիտի միանան Պատա-
կան նախարարութեան հետ . հետե-
ւաբար առեւտրական նախարարու-
թեան կը մնայ վաճառականութեան ,
արուեստից և երկրագործութեան զար-
գացմանն ու յառաջդիմութեանը վե-
րաբերեալ խնդրոց զբաղիլ : Այս նը-
պատակաւ , Արդարութեան բարձր
ատենին կապուած Վերաքննութեան
ատեանն՝ առեւտրական վերաքննիչ
ատենին , ինչպէս նաեւ եղեռնադատ ա-
տենին , իրաւասութիւններն իւր վրայ
պիտի միացնէ , հետեւաբար քաղա-
քային , պատժական և առեւտրական
գործոց յատկացեալ երեք դատարան

պիտի ունենայ, թէ՛ սոյն ատենին եւ թէ՛ Վճռաջինջ ատենին Նախագահներն ու դատաւորները վերստին պիտի ընտրուին այն կերպիւ որ օրինաց պահանջած ամեն պայմաններն իրենց վրայ միացնեն :

Քաղաքային նախագատ ատեններն ալ նոյն կերպիւ պիտի բարենորոգին ու սահմանադրին : Այս ամեն ատենից եւ դատարանաց անդամներն ամենամեծ ուշադրութեամբ պիտի ընտրուին եւ իւրաքանչիւրին մէկ մէկ կայսերական Պերամթ պիտի տրուի, որ առանց օրինաւոր պատճառի պաշտօնանկութենէ զանոնք ապահովէ. միանգամայն յիշեալ անդամոց ծերութեան կամ անկարողութեան պատճառաւ պաշտօնէ քաշուելու եւ հանգրտեան թաշկ ստանալու իրաւունքն որոշող կանոնադրութիւն մը պիտի շինուի :

Գատական գործոց կանոնաւոր եւ արդար տնօրէնութիւնն ապահովելու համար Արդարութեան բարձրատեսներն այսպէս վերակազմելով՝ քաղաքային պատժական եւ եղեռնական ամեն ատենները միօրինակ կազմաւորութեամբ իրարու հետ կապելէ ետեւ, կ'ուզենք որ նոյն կանոններն գործադրին նաեւ գաւառաց մէջ հաստատեալ դատական ատեններուն նկատմամբ, որոց պաշտօնն է իրաւունք ընել Մեր հպատակաց եւ ամեն տեղ արդարութեան օրէնքը թագաւորեցնել :

Այդ ատեններուն կազմութեան վրայ հասարակութեան կասկածի պատճառ մը չը թողու եւ իշխանութեան միջամտութենէն ու ազդեցութենէն զանոնք ազատ պահելու համար բացորոշ կերպիւ հետեւեալը կը հրամայենք :

Մեր ամեն հպատակներն արտօնութիւն ունին իրենք ընտրելու թէ՛

յիշեալ Ատեններուն եւ թէ՛ գաւառացին վարչական խորհրդոց անդամներն ու դատաւորները, մահճատական եւ ոչ-մահճատական : Ըստ այսմ որոշ հրահանգներ պիտի զրկուին Տէրութեան ամեն գաւառներն՝ որպէս զի այդ ատեններն ու խորհուրդներն հաստատուին եւ վերը հրամայուած ձեւին համեմատ կազմուին :

Գաւառադրութիւնները գտնուող Նախոյնները՝ տեղւոյն Վերաքննութեան ատենին նախագահութեան պաշտօնը պիտի վարեն, իսկ նահանգապետաց եւ շրջանակապետաց քաղաքային եւ եղեռնագատ ատեններուն նախագահներն ամենէն ձեռնհաս անձանց մէջէ պիտի ընտրուին :

Նահանգապետաց եւ շրջանակապետաց Եւրիի ատեններէն տրուած վեւժիւններուն Եւրիի նկատմամբ քննութիւնը գաւառապետաց Նախոյններուն կը վերաբերի : Եւ որովհետեւ գատական ատենից հաստատութեան գլխաւոր նպատակն իւրաքանչիւր անձի իրաւանց ապահովութեան երաշխաւորութիւնները կեդրոնացնել է, ուստի՝ Մեր Մահճատական հպատակներուն Քրիստոնեայ եւ ոչ-Մահճատական հպատակաց հետ ունեցած դատերն՝ ինչպէս նաեւ մեր Քրիստոնեայ հպատակաց իրարու կամ այլ ոչ-Մահճատական կրօնքէ եղող հպատակաց հետ ունեցած դատերն, ինչպէս գարձեալ այս վերջիններուն իրարու հետ ունեցած դատերը՝ քաղաքային, պատժական եւ եղեռնական ատեններուն պիտի յանձնուին : Յիշեալ ատեններուն դատաւորութեան վերաբերեալ օրէնքներն ու կանոնները՝ Մեր կայսերական հրամանագրերուն համեմատ պէտք է շուտով ամբողջանան ու գործադրին : Օրինաց հաւատարիմ պահպանութիւնը բռնութեան գէմ ապա-

հովութիւն մ' է, հետեւաբար անաններուն անդուռ ուշադրութեանը անուարկաց պէտք է ըլլայ:

Նմանապէս օրինաց տրամադրութեանց գործադրութիւնն, հաստատեալ ոճին ծանրութեան համեմատութեամբ, լուրջ նկատողութեան պէտք է առնուի, որպէս զի ոչ որ առանց դատաստանի բանտարկուի, և խոշտագանքն ալ երբեք ներքին չըլլայ: Ասոր համար պէտք է հրատարակել թէ սոյն սկզբանց հակառակ վարուողները դատաստանի պիտի ենթարկին, և օրինաց ամենայն խստութեամբ պիտի պատժուին, որպէս զի արդարութեան բացարձակ յարգանքն ապահովի:

Մեր հպատակաց իրաւունքն երաշխաւորող հիմնական սկզբանց ամենակարեւոր կէտերէն մին է Պետութեան վճարելի հարկաց և տրոյք բաշխման ինչպէս նաեւ հաւաքման մէջ ուղիղ համեմատութիւն մը հաստատել արդար եղանակաւ: Ճշմարիտ է թէ գանձունը հանուր հասոյթները՝ Տէրութեան վարչական և զինուորական ծախուց համեմատեալ են, և թէ սոյդ հասոյթներն երկրին հարստութեան և հասարակաց բարօրութեան հետզհետէ զարգացման հետ աստիճանաբար աւելցնելու միջոցները պէտք է փնտռել, բայց պէտք է նաեւ, և այս է Մեր կայսերական կամքը, հրաժարիլ այն հասութից ճիւղերէն՝ որք ժողովրդոց նեղսակրութեան պատճառ մ' են՝ առանց կարեւոր շահ մ' ընծայելու գանձուն:

Մեր հպատակներուն վճարած ներքին տրոյք և հանգանակութեանց զանազանութիւնը բաշխման և հաւաքման անկանոն վիճակ մը յառաջ բերելով, կը հրամայենք որ յիշեալ հարկերը միացնելու եղանակ մը գտնուի և

անմիջապէս գործադրի, որպէս զի Մեր Տէրութեան ժողովրդոց բոլոր թեթեւեմը՝ արդար համեմատութիւն մը հաստատելով, առանց գանձուն օրինաւոր շահերն ալ վտանգի մէջ ձգելու:

Տասանորդի տրոյք վրայ յաւելեալ քառորդին ջնջումէն զատ, զոր մեր ամեն հպատակաց բարեկեցութեան համար Մեր ունեցած կայսերական հագածութեամբ անցեալներն հրամայելիք, պէտք է տակաւին ամենատեղու միջոցներ ձեռք առնուլ և թոյլ չտալ որ տասանորդի տուրքը վարձաւորաց միջնորդութեամբ հաւաքելու առթիւ բռնութիւններ ու անիրաւութիւններ գործուին, միանգամայն թոյլ չտալ որ թէ՛ Մեր երկրագործ ժողովրդոց և թէ՛ Մեր կայսերական գանձուն վնաս մը բերուի:

Եւ որովհետեւ Մեր հպատակաց ուղղապէս վճարած հարկերուն ալ հաւաքումն՝ որ յատուկ բնութիւն մը պէտք է ունենայ, գաւառաց մէջ Զապթիէներուն յանձնուած է, և այս եղանակին ալ տպօրէն ըլլալն հասկըցում է այսօր, կը հրամայենք որ ուտիկանութիւնն այսուհետեւ բնաւ չի խառնուի տրոյք հաւաքման գործերու, այլ մահմետական և ոչ-մահմետական ժողովուրդներէն ընտրեալ յատուկ հարկահաքներ նշանակուին, որք յաւկապէս պատրաստուելիք հրահանգաց համեմատ՝ հարկերն հաւաքեն: Մեր կայսերական հաստատուն կամքն այս ըլլալով անշապաղ 'ի գործ պիտի դրուի, որով թէ՛ գանձուն իրաւունքն և թէ՛ հարկաց հաւաքման եղանակն երաշխաւորի:

Մեր հպատակաց շահերուն վերաբերեալ խնդրոց մին ալ անշարժ բնութեան սեփականագրերը (հէժ ճէթ) բարենորոգելու խնդիրն է: Սե-

փականագրեր տալու եղանակը մայրաքաղաքիս և գաւառաց մէջ տարբեր ըլլալով, շատ անգամ ալ սեփականագիր բնաւ չը գտնուելով, դատական ատեններուն վրայ բազում աշխատութիւն կը ծանրանայ, դժուարութիւններ ու գատեր կը ծագին ՚ի վնաս ժողովրդոց, և անշարժ կալուածոց արժէքը կը կտորի։ Այս անպատեհութեանց վերջ տալու համար, ամեն կարգի անշարժ ստացուածոց սեփականագրերն այսուհետեւ միմիայն Տէֆթերհանէի ընդհանուր վերատեսչութեան կողմէ պիտի տրուին։ Ասոր համար կատարեալ հիմնագիր մը պիտի ներկայացուի որպէս զի Մեր ամեն հը պատակաց սեփականութեան իրաւունքն ապահովի։

Մեր հանապազօրեայ փափաքանաց համեմատ մեր ամեն հարստակաց կեանքն, ինչքն ու պոսաւը պէտք է ապահովի։ Հետեւաբար ստիկանութեան ղեկավարներն ամեն տեղերու բը նակչոց վստահութիւնը վայելող պարկեշտ անձանց մէջէ պիտի ընտրուին։ Ասոնց պաշտօնին վերաբերեալ անօրէնութիւններն անմիջապէս պիտի դործագրին, որպէս զի Մեր ամեն կարգի հպատակաց մէջ վստահութիւնն ու ապահովութիւնն առաւել եւս հաստատուի։

Մեր տէրութեան մէջ քաղաքակրթութեան յառաջագիմութիւնը Մեր բաղձանաց առաջինն ըլլալով, և ժողովրդեան մը հարստութիւնն ալ բարեկեցութեամբ միայն կրնալով աճիլ, իշխանութեան պարտքն է Մեր հպատակներն ամեն բռնութիւններէ ու զեղծութիւններէ ազատ պահել, ինչպէս են ձրի ծառայեցնելու հարստահարական միջոցն, որ արգէն խաբաւ արգիլեալ է սկզբամբ, և որ ձախճաներու պողտայներու և այլ հասարակաց օգտի

վերաբերեալ շինութեանց համար ՚ի գործ կը դրուէր, շինութիւնը՝ որոց համար ժողովուրդը մեծ փոյթ և հայրենասիրութիւն ցոյց կուտայ։ Պէտք է ուրեմն զգուշանալ որ մեր հպատակներուն հասարակային շինութեանց համար մատակարարած նպատակն աւանց անձանց և շահուց հարստահարութեան և վնասու պատճառ մը չըլլայ։ Հետեւաբար ներկայ պակասուոր դրութիւնը պիտի բարենորոգի և առաւել երաշխաւորութեամբ շրջապատի։ Որոշ և մանրամասն հրահանգներ պիտի տրուին վարչութեան պաշտօնատարաց, որպէս զի շարունակ հսկեն և ուշագիր ըլլան որ այս մասին Մեր կայսերական կամաց հակառակ բան մը չը կրնայ երբեք գործուիլ։

Նկատելով որ մեր Պետութեան երկիրներուն մէջ երկրագործութիւնը, արուեստներն ու վաճառականութիւնը բարենորոգելու և զարգայնելու համար պէտք է զամ միջոցները ձեռք առնելու և մեր հպատակաց հարստութիւնն աւելցնելու ստիպողական հարկ կայ, նկատելով նաեւ որ առեւտրական նախարարութեան բուն պաշտօնը Մեր այս ղեկավարութիւնն իրացընել պիտի ըլլայ, կը հրամայենք որ այս նիւթերուն վրայ ձեռնհաս և կարող անձանց խորհուրդ հարցուի և նոցա որոշմունքը Մեր կայսերական վաւերմանը ներկայացուին։

Մեր ամեն կարգի հպատակներն, որք Մեր կայսերական պաշտպանութեան հովանւոյն ներքեւ կ'ապրին, կատարելապէս հաւասար են մեր աչքին և մեր արդարութեան զգացմանց առջեւ։ Ասոր համար կը հաստատենք Պատրիարքաց և այլ կրօնական զխոյ իշխանութիւնները, զորս կը վարեն իւրենց հասարակութեանց գործերուն համար, ինչպէս նաեւ իրենց կրօնից

տղտոտ սրտչտաման համար, յիշեալ հատարակութեանց ունեցած արտօնութեանց և ազատութեանց համաձայն: Այն ամէն գործերն որք յիշեալ հոգեւոր զխոյ իշխանութեան, անոնց պիտոյից և անոնց յատուկ խորհրդոց ճեւնհատութեանը կը պատկանին, այսուհետեւ ալ պիտի շարունակեն՝ իրենց շնորհուած իրաւանց և արտօնութեանց սահմանին մէջ՝ Մեր բոլոր պաշտարանութեանն առարկայ ըլլալ, և ամէն դիւրութիւնը պիտի շնորհուին իրենց Եկեղեցեաց, Վարժարանաց և այլ Աշխարհի հաստատութեանց հիմնարկութեանն և շինութեան համար:

Մեր ամէն կարգի հպատակներն իրենց արժանեաց և յաջողակութեան համեմատ Տէրութեան պաշտամանց հասնելու և աստիճաններ ստանալու ազատութիւն ունենալով միշտ, մեր ոչ — Մահմետական հպտտոկներուն այդ պաշտամանց մէջ ընդունուիլը կը հաստատենք՝ երբոր անոնց ուղղութիւնն ու յաջողակութիւնը ճանչուած ըլլայ:

Զինուորական ծառայութենէ ազատ մնալու տուրքն, որում մեր ոչմահմետական հպտտակներն ենթադրեալ են, Մեր մահմետական հպտտակոց վրայ պարաբ դրուած զինուորական ծառայութեան փոխարինութիւն ըլլալու համար հաստատուած է. բայց որովհետեւ իրաւանց հաւասարութիւնը պարտուց ալ հաւասարութիւն կ'ենթադրէ, և ըստ որում տուրքը վճարողին տարիքն ու վիճակըն արդար համեմատութեամբ չ'ի հաշիւ չեն առնուած, և վերջապէս ոչմահմետական հասարակութեանց մէջ սոյն որոց բաշխումն ու հաւաքումն արդար ու կանոնաւոր հսկողութեան մ'ենթարկեալ չէ, կը հրամայենք, իբ-

րեւ նոր նշան մեր արդարութեան, որ յիշեալ որոց բաշխումն այն կերպիւ ըլլայ, որ մեր ոչմահմետական հպտտակներէն ամէն անոնք որ դեռ քսան տարու եղած չ'են կամ քառասուն տարին անցած են, ինչպէս նաեւ հիւանդներն ու անկարներն ազատ մնան այդ տուրքէն: Ուշագրութիւն պէտք է ըլլայ, որ այդ հանգանակութիւնն անհատական բաժնի վրայ հաշուելու կանոնն այս անորէնութեամբ չ'աւրուի, այլ տուրքն հանգանակողաց ստոյգ թըւոյն համեմատ հաւաքուի, և երբոր այդ թիւն աւելնայ, գանձուն հասոյց թիւն ալ նոյն յառաջատուութեան հետեւի, վերջապէս այդ որոց հաւաքումը նոյն իսկ հանգանակողաց ինամօք պիտի կատարուի վերը հրամայուած ձեւով: Այսպէս եղած ժամանակ, զինուորական ծառայութենէ ազատ մը նալ ուղղ մահմետականաց համար ուրջուած ներկայ մարդ զլուի 100 լիւրայի տուրքն ալ նոյն հաւասարական սկզբան համեմատ 50 լիւրայի պիտի լինէ:

Մեր տէրութեան երկիրներէն ու մանց մէջ Մեր ոչմահմետական հպտտակները չեն կրնար կարուածատէր ըլլալ, և ադարակներու մէջ կը գործածուին: Այս վիճակը Մեր արդարասէր զգացմանց հակառակ ըլլալով, այսուհետեւ բնաւ խտրութիւն չը պիտի ըլլայ մեր հպտտակաց մէջ, թէ դատարկ մնացած և ածուրդով վաճառուած հողեր գնելու մասին, և թէ մասնաւորներէ վաճառեալ հողեր և այլ ինչքեր ստանալու մասին: Հետեւաբար հողային ստացուածոց վրայ հաստատեալ օրինաց տրամադրութիւններն ամենաւկատարեալ հաւասարութեամբ վայելելու տալահովութիւն պիտի տրուի անոնց:

Պաւառաց մէջ բնակեալ Մեր ոչ-

Մահմետական հորատակող կտակները պիտի յարգուին, և անհափաճառ ժառանգաց (եէթիմ) ինչքերուն խնամակալաց (վասի) ձեռք մատակարարուելուն խառնուիլ բնաւ ներելի չը պիտի ըլլայ: Միայն թէ երբոր խնամակալաց և կտակատարաց գէմ յռի մատակարարութեան գանգատ ըլլայ, այն ժամանակ Իշխանութիւնը պիտի միջամտէ և անհափաճանքերու ընկնց մատակարարութիւնն իւր հսկողութեան ներքեւ առնու:

Մեր կայսերական կամբէն բղխած այս ամեն հրամանաց եւ արտօնութեանց գլխաւոր նպատակն է մեր վեհապետական Իշխանութեան ներքեւ գտնուած ժողովրդոց բարեկեցութիւնըն աւելցնել: Պետութեանց մեծութիւնը, փառքն ու ապահովութիւնը չեն կրնար ուրիշ բանով հաստատ մընալ, բայց եթէ գործադիր Իշխանութեանց ուղղութեամբն ու արդարութեամբ, հաստատուել Օրինաց ընդհանուր հնազանդութեամբ և իւրաքանչիւրին իրաւանց և յատկութեանց թէ մեծաց և թէ փոքունց կողմէ կատարեալ պահպանութեամբ: Ամեն տնոնք որ Մեր Տէրութեան երկիրներուն մէջ սոյն սկզբանց համեմատ վարուին, Մեր կայսերական շնորհաց արժանի պիտի ըլլան, իսկ անոնք որ հակառակ վարուին, արդար պատժոց պիտի ենթարկին: Ուստի կը հրամայենք որ Մեր վաւերացման ներկայացեալ կանոն մը հաստատուի, որպէս զի Մեր վեհապետական հրամանաց հակառակ գործերն և այլ չարութիւնները նշանակելու համար ամեն տե-

ղեկութիւնք և խնդրուածք մեզ ներկայացուին կատարեալ ապահովութեամբ:

Նմանապէս կը կամիմք որ օրինաց անթերի պահպանութիւնն ապահովելու համար ձեռք առնուած միջոցներէն զատ կանոններ ու հրահանգներ պատրաստուին Վալիներուն, Միւթեասարքիներուն, Գայմազամներուն և առ հասարակ ամեն պաշտօնատարաց իրաւասութեան սահմանները Մեր կայսերական հրամանաց համեմատ բողբոլ համար: Վերջապէս կը կամիմք որ ամենէն հասկըցուի թէ սոյն հրովարտուալ Մեր շնորհած արտօնութիւններն ու շնորհները մի միայն անոնց համար են՝ որք իրենց հաւատարիմ և անկեղծ հպատակութեան պարտականութիւնը կը կատարեն. իսկ անոնք որ այս ճամբէն դուրս ելած են, բնականաբար զուրկ պիտի մնան այս շնորհներէն:

Արդ, դուք որ Մեր Մեծաշուք Վեղիրն էք, սոյն Վեհապետական Հրովարտակա պիտի հրատարակէք պէտք եղած ձեւով, թէ Մեր Մայրաքաղաքին և թէ Մեր Տէրութեան ամեն գաւառներուն մէջ, և պիտի հսկէք որ ասոր պարունակած տրամադրութիւնները ճշդիւ եւ շարունակաբար գործադրելու համար հարկ եղած ամեն միջոցները ձեռք առնուին:

Տուեալ ՚ի 13 Ձ/11 Կառէ 1292

և 30 Նոյ. 1875

Մասիս

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԱԶԴ

(Յապէնագրո-նէնէ Տնօրէն Ժողով
Ս. Արտուշ) :

Ս. Աթոռոյս Տնօրէն Ժողովն, ընդ Նախագահութեամբ Ս. Պատրիարքի, իւր 70 Տ Նիստին մէջ, ուշադրութեան առաւ, 'ի միջի այլոց, այն ամբաստանութիւններն, զորս Ազգային Ընդհանուր Ժողովոյ մէջ երեսփոխաններէն ու մանք ըրած են ընդդէմ Միաբանութեան Ս. Աթոռոյս և Ազգային Լրագիրներէն ոմանք եւս հրատարակած են 'ի լուր Ազգին :

Այն ամբաստանութեանց դէմ, (որք խաղառ անհիմն են և անբարեխոհ մտաց ծնունդ) Տնօրէն Ժողովն հարկ համարեց իւր խորհրդածութեան հետեւեալ եղբակացութիւնն հրատարակել 'ի լուր Հանրութեան Ազգի :

Ա. Սուտ են խաղառ երեսփոխանաց ամենց այն խօսքերն՝ իբր թէ Ս. Աթոռոյս Միաբանութեան մէջ խորհուրդ եղած է Ս. Էջմիածնի Վեհափառ Կաթողիկոսի անուան յիշատակութիւնն դադարեցնել 'ի Ս. Տեղիս :

Բ. Սուտ է խաղառ և խնդհահար այն բարուրանքն, զոր նոյն երեսփոխանք յերկրած են՝ իբր թէ Ս. Վանուցս պատերուն վերայ երբեմն յայտարարութիւններ փակցուած են ընդդէմ Ս. Էջմիածնի Գահակալին, և իբր թէ այն յայտարարութիւններն մինչեւ 'ի Պօլիս հասած են :

Գ. Սուտ է, վերջապէս, և քան զսուտն ստագոյն նոյն երեսփոխանաց այն առարկութիւնն՝ իբր թէ խմբակ մի կայ Միաբանական Ս. Ուխտիս մէջ, որ ջանացած է Ս. Աթոռոյս Ս. Պատրիարքն կաթողիկոսացնել ընդդէմ Ս. Էջմիածնի Վեհափառ Կաթողիկոսին :

սակայն յաջողած չ'է իւր դաւադրութեան մէջ, քանզի Ս. Պատրիարքն առաջն առած և խեղդած է զայն :

Այնպիսի խորհուրդներ և իրադութիւններ երբէք, բնաւ երբէք, տեղի ունեցած չ'են Ս. Աթոռոյս մէջ, ուստի և Տնօրէն Ժողովն, համօրէն Միաբանական Ուխտիս հանգերձ, կը ստրստի, երբ կը տեսնէ թէ Ազգային այն Ժողովոյն մէջ, որ պարտուց եւ իրաւանց սահմաններ պիտի գծէ Ազգային ամեն Ժողովներու համար, ամեն Խորհրդներու համար, ամեն'անհատի համար, այն Ժողովոյն մէջ, որ պարտք ունի կրթութեան և գաստիւարակութեան նոր օրէնքներով Ազգային Մարմինն ամեն արատներէ սրբել և մաքրել. այն Ժողովոյն մէջ, որ Ազգային Օրէնսդրական Ժողովն է, կը գտնուին այնպիսի երեսփոխաններ, որք հրապարակաւ սուտ կը խօսին, հրապարակաւ Ազգային նշանաւոր Միաբանութիւն մի կ'արատաւորեն, հրապարակաւ Հասարակութեան պարզամտութիւնն կը պատրեն և ամեն տեսակ նենգութեան որոմն կը ցանեն, որպէս զի Ազգն խռովեն, Եկեղեցւոյ Վարչական Մարմիններն իրարու դէմ յարուցանեն, Ազգի բարոյական ոյժն ջլատեն և արձակ համարձակ ամեն չարիք գործեն՝ միմիայն իրենց փոտ կամքն և շահագիտական նպատակներն յառաջ տանելու համար :

Ս. Աթոռոյս Վարչութիւնն կը ստակայ և դառն վշտօք կը պաշարի, երբ կը տեսնէ թէ՛ մինչդեռ ինքն կը տագնապի Ազգային իրաւանց պաշտպանութեան համար, կը մարանջի արտաքին թշնամեաց հետ, կը հարուածի, կը վերաւորի, կ'անկանի, կը կանգնի, օգնութիւն կ'աղաղակէ, և Ազգային Վարչութեան կ'ապաստանի զօրութիւն և սիւրբ փանք գտնելու համարահա՛նոյն իսկ Ազգ

գային Բարձրագոյն Ժողովոյն մէջ կը գտնուին ներքին թշնամիներ, վայրագ սասիներ, որք կը ջանան իւր անունն ու պատիւն արատաւորել, այնպիսի ստայօք, յուգայական և բմածին զբոսարտութիւններ ստեղծաբանելով, որք Միաբանութեանս մօրէն անգամ անցած չեն, թնղ թէ բանիւ և գործով յայտնուած ։

Արդ՝ Ս. Աթոռոյս Վարչութիւնն սաստկապէս կը բողբէ այս անխիղճ զրպարուցաց դէմ՝ եւ կը պահանջէ, եթէ կարող են, թնղ վաւերական փաստերով ապացուցանեն իրենց անհեթեթ զրպարտութիւններն, զորս արտայայտած են Աղգային Երեսփոխանական Ժողովոյ մէջ. ապա թէ ոչ յաւիտեան անջինջ պիտի մնայ իրենց ճակտին վերայ բանտարկութեան, սրտութեան և աղգամատնութեան այն սեռաւ կնիքն, զոր ջանացած են անխորշ ճօրէն դրոշմել ՚ի ճակատ Միաբանական Ուխտիս, որ ոչ միայն թշնամական խղրտումներ ունեցած չէ Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռոյն դէմ, այլ շարունակ աղօթած է և կ'աղօթէ, շարունակ հայցած է և կը հայցէ յԱստուծոյ, որ իւր հզօր Աջն կարկառէ և զօրացնէ այն Հանրական Ս. Աթոռն Արարատեան, որ մեր վաղեմի փառաց միակ պարծանքն է, մեր Աղգայնութեան և Քրիստոնէութեան բազմադարեան Վառարանն, մեր Հայրենի յիշատակարանաց ամենէն նշանաւորն, ամենէն նուիրականն և ամենէն խանդաւառականն ։

Ս. Աթոռոյս Վարչութիւնն սոյն պաշտօնական Յայտարարութեան հետ միասին պարտք կը համարի նաեւ իւր խորին գոհունակութիւնն մատուցանել Աղգային այն Լրագիրներուն, որոնք պաշտպանած են Ս. Աթոռոյս պատիւն ընդդէմ յանիրաւի թշնամանաց, եւ

իւր դառն ցաւն կը յայտնէ այն Լրագիրներուն, որոնք միամտաբար արձագանգ եղած են երեսփոխանաց ու մանց զրախօսութեանց, առանց ըստուգելու և հիմնովին տեղեկանալու. իսկ առհասարակ ամեն Լրագիրներէն կը խնդրէ յատկապէս իւրեանց էջերուն մէջ առնուլ սոյն Յայտարարութիւնն ՚ի հերքումն զրպարտութեանց եւ ՚ի պաշտպանութիւն ճշմարտութեան և անմեղութեան ։

ԴԷԼ. 30. 1875.

Ե Ր Դ Ո Ւ Մ Ն Ի Ռ Ի Ի Տ Լ Ի

ԱՅն երկիրն, որ այսօր Զուեցերիա կ'անուանի, մասն էր Բուրգոյնի թագաւորութեան, որ մետասաներորդ դարու մէջ քայքայեցաւ ։ Այն ժամանակէն ՚ի վեր Զուիցերիոյ Նահանգներէն շատերն Գերմանիոյ կայսերաց անուանական գերիշխանութիւնն ճանաչելով՝ հանդերձ՝ անկախ եղան ։ Երեքտասաներորդ դարուն վերջերը սոյն երկրի իշխաններէն մին, այն է Հաբսբուրգի կոմսն Ռօդոլֆ, կայսր ընտրուելով՝ ջանաց մօտաւորնահանգներն կացուցանել ընդ ծառայութեամբ իւր ժառանգական իշխանութեան ։ Իսկ նորա որդին Ալբերտ, իր մէն յետոյ կայսր ընտրուելով՝ բոլորովին ծանրացոյց ծառայութեան լուծըն և սկսաւ անգութ կերպիւ նեղել և հարստահարել Նահանգներն ։ Ալբերտի կարգած նահանգապետներն սկսան այնպիսի դժնդակ վայրենութիւններ գործ դնել, որ Ուրի, Շվից և Ունդերվալդ Նահանգներու բնակիչներն՝ վճռեցին, որ նահանգապետներն իրենց երկրէն հալածեն ։

Ունդերվալդյին Մեկթմալ կամելով իւր հօր վրէժն առնուլ, զոր Աւստրիացի նահանգապետն սոսկալի տանջանքով կեանքէ զրաւած էր, միաբանեցաւ Ֆիւրստի հետ, որ Ուրի նահանգէն էր, եւ Սաօֆաշէրի հետ, որ Շվիցէն էր:

Սոքա երեքեան, 1307 ին, Գեկտեմբերի 8 ին, գիշերուան մէջ, ժողովեցան Ռիւտլի անուանեալ մարգագետնի վերայ: Իւրաքանչիւրն բերած էր իւր հետ իւր երկրացիներէն տասն հոգի եւս: Երեքն միասին երգուեցան եւ ուխտեցին առաջի Աստուծոյ՝ կամ ազատել իրենց հայրենիքն կամ մեռնել, յետոյ իրենց երեսուն ընկերքն եւս նոյն երգմամբ ուխտեցին:

Ռիւտլի մէջ Հելուետիոյ կամ Զոււեցերիոյ ազատութեան երեք հիմնադրաց միաբանութեամբ կատարուած սոյն հռչակաւոր երգումն արդիւնաւոր հետեւանքներ ունեցաւ:

Վիլհելմ Տէյն, որ սոյն միութեան մէջ գտնուած չէր, հրաշալի կերպիւ ազատուելով Աւստրիացի Գեսլէր նահանգապետի մոլեգին կատաղութենէն, սպանած էր զնոյն ինքն Գեսլէր Գիւսնախտի մօտ:

Յունուարի 1 ին ուխտադիրներն պաշտօնեցին Աւստրիացւոց գրաւած երեք ամրոցներն: Նահանգապետներն յետ քաջուեցան: Ոչ մի կաթիլ արիւն չը թափուեցաւ եւ յաղթողաց ձեռքով վառուած ուրախութեան երկու կըրակներն սկսան փայլիլ ի հեռուստ Ալպեան լեռանց վերայ:

Ալբերտ կայսրն, Հաբսբուրգի ամբողջի հանդէպ սպանուելով իւր մի աղագականէն, որոյ ժառանգութիւնն աւիրաւութեամբ յախշտակած էր, նորա օրդին Լէոպոլդ Աւստրիացին մեծ բանալաւ արշաւեց Զուլիցերիոյ վերայ եւ փորձ փորձեց կրկին ընդ իշխանու-

թեամբ գրաւել, բայց Մորգատէնի պատերազմին մէջ յաղթուեցաւ եւ այնուհետեւ բոլորովին ապահովեցաւ Հելուետիական Հասարակապետութեան անկախութիւնն:

Այսօր, երբ ճանապարհորդն կը շրջագայի Քատր - Կանտօնի (Զորս - Նահանգաց) Լճի շրջագայքն, մի մարգագետնի մէջ եւ պտղաւէտ ծառերով հովանաւորեալ մի տան մօտ կը տեսնէ երեք աղբիւրներ, որք Սուրբ Կ'անուանին. վասն զի աւանդութիւնն կը պատմէ թէ՛ սոյն աղբիւրներն այն վայրիկներն բղխեցան, երբ Զուլիցերիոյ Ազատութեան երեք Հիմնադիրներն իրենց հռչակաւոր երգումն արտասանեցին: Այս մարգագետինն կամ դաշտն է ահա, որ կը կոչուի Գրիւտլի կամ Ռիւտլի:

Ո Ի Խ Տ

Ի Ս. ԲԵԹԼԵՀԷՄ

Ե Ի Ի ՇՐՋԱԿԱՅՍ ՆՈՐԻՆ

ՍՈՅՆ վերնագրով հրատարակութիւն մի անցաւ մեր ձեռքն, 30 քառածալ երեսէ բաղկացեալ, որ առաջ Յունարէն հրատարակուած է եւ ապա 1868 ին Ռուսերէն թարգմանուած եւ տպագրուած է Լէյպցիգի մէջ: Ռուսերէն հրատարակութեան վերայ յատկապէս նշանակուած է - «Յանկացող Ռուս ուխտաւորն կարող է ստանալ Յունաց Ս. Յարութեան տեսչէն կամ Բեթլէհէմի վանքէն»:

Սոյն հրատարակութեան հեղինակըն է Բենիամին Խօաննիդիս, որ վախճանեցաւ անցեալ ամսոյն մէջ: Սա էր

Արիւնս Պատրիարքի 'ի Գերմանիա ուսած որդեգիրներէն, որ իւր հմուտութեամբ, լեզուագիտութեամբ և գործունէութեամբ առաջին անձն կը համարուէր Յունաց Միաբանութեան մէջ, և Արիւնսի գահընկէցութեան միջոցին ևս՝ ինքն էր առաջին դեր խաղացողն:

Հրատարակութեան պարունակութիւնն է պատմութիւն Բէթլէհէմ քաղաքի վերայ, Ս. Ծննդեան մեծ եկեղեցւոյ և Ս. Այրի վերայ, նոյն եկեղեցւոյ սկզբնական շինութեան և յաջորդ դարուց նորոգութեանց վերայ, և այլն և այլն, որոնք քաղուած են գլխաւորապէս յունական առասպելախառն աղբիւրներէ և մեծաւ մասամբ կը հակառակին Կոմս Վօզէի գիտնական և ընդարձակ աշխատութեանն, որ ունի այսպիսի վերնագիրը Les Églises de la Terre Sainte — Երկրի Ս. Երկրն:

Մեր նպատակն չ'է այս տեղ ձեռնամուխ լինել պատմական քննութեան վրան զի Խօսանիգիսի հրատարակութիւնն և ոչ քննութեան ենթարկուելու չ'ուի արժանաւորութիւն ունի. այլ յերկրորդ է միայն ուխտաւորաց պարզամտութիւնն պատրելու և համադրու համար թէ՛ Բէթլէհէմի եկեղեցին շինուած է Յունաց ձեռքով, կը պատկանի միմիայն Յունաց և Հայքու Լատինք միայն Յունաց շնորհիւ մուտք ունին այն տեղ: Ի հարկ է այսպէս եւս Կոմս Վօզէն ամենայն ինչ Լատինաց և մանաւանդ Խաչակրաց վերագրած է: Մեր նպատակն է միայն համառօտիւ ցոյց տալ թէ՛ յիշեալ հրատարակութեան հեղինակն, որ ուսուցչապէս աստուածաբանութեան կրմակագրէ իւր անունն, ինչ նախաձեռնած է Հայոց վերայ և ինչ պատկերով ներկայացուցած է իւր ընթերցողաց, այն է ամեն տարի յետոս

ստղէմ դիմող բաղմամբիւ Յոյն և Ռուս ուխտաւորաց, որք իրենք կարգալէն զատ իրենց երկիրներն եւս կը տանին նոյն հրատարակութիւնն իրրեւ նոյն բաժան յիշատակ 'ի Ս. Երկրէն:

Հեղինակն, Ս. Ծննդեան եկեղեցին Յունաց վերագրելէն զինի (բայց 'ի Մարէն որ վեհանձնաբար Լատինաց կը թողու) կ'ստէ թէ՛ Ծննդեան Այրն Յունացն է, բայց Հայք եւս կը պատարագեն, և ապա կը յաւելու թէ՛ մեծ եկեղեցւոյ հիւսիսային թեւն Յունացն է, բայց շնորհած են Հայոց, որք և այն տեղ ունին Զոհարան:

Ար տեսնենք ահա, որ աստուածաբան հեղենակն Սէղան չ'անուաներ, ինչպէս իրենցն կ'անուանէ, այլ Զոհարան, որ հեթանոսական կամ հրէական զոհագործութեան տեղի կը նշանակէ: Մի թէ հարկւրաւոր անգամ տեսած չ'է Հայոց արարողութիւններն, և մի թէ չ'է գիտէ, որ Հայք հեթանոսական կամ հրէական զոհագործութիւն չ'ունին, այլ քրիստոնէական պատարագ և հետեւապէս սեղան պատարագի և ոչ թէ Զոհարան: Գիտէ, շատ լաւ գիտէ, և քանի քանի անգամ արդեօք Արիւնսի հետ, իրրեւ նշանաւոր վարդապետ այցելութեան դալով մեր Պատրիարքարանն, խօսած չ'է Քրիստոնէութեան վերայ, եկեղեցեաց միութեան վերայ և այլն և այլն: Բայց այս ամենն լոկ ձեւեր, քնացնելու ձեւեր են. և ահա իւր հրատարակութեամբ այնպիսի ոգի կը ներշնչէ պարզամտ ուխտաւորներուն, որպէս զի Հայոց սեղաններն՝ հեթանոսական զոհարաններ համարեն, Հայերն իրրեւ կուսպաշտներ նկատեն, և շատ նուէրներ տան իրենց, շատ դրամներ զոհեն ամեն կերպիւ օժանդակեն, որպէս զի եթէ հնարաւոր է որ մի յաջողին Հայերն իսպառ արտաքսել Ս. Տեղիներէն և Աստուծոյ

տաճարներն աղատել հեթանոսական զոհադորձութենէ՝

Լայուլայի դասակարգութենէն երբէք վար չը մնար Յոյն կղերն Աստուծոյ փառքն տարածելու և արքայութիւնն յառաջացնելու համար : Այն Միաբանութիւնն, որ անամօթաբար Հայոց սեղանն Զոհարան կ'անուանէ, այնպիսի լիտի գործքեր կը գործէ Աստուծոյ տաճարներուն մէջ, այնպիսի ցոխ արարմունքներ ունի, որ բնաւ երբէք չը կարծուիր որ հեթանոսքուրմերն ներէին իրենց այդ լիտութիւններն . . . : Մեր պարկեշտութիւնն չը ներէր մինչև անգամ անպատուակ խօսիլ նոցա լպիրշ գործոց վերայ, բայց իրենք կը գործեն առանց երբէք կարմրելու և ամաչելու :

Աշխարհս այսպէս է. մինչդեռ քրիստոնէութիւնն խաղառ խոյս տուած է Յոյն Միաբանութեան կեանքէն, ընթացքէն, սրաէն և հոգիէն, ընդհակառակն՝ կը հրատարակեն ՚ի լուր աշխարհի, որ Հայք հեթանոսական զոհարան ունին և ոչ քրիստոնէական պատարագի սեղան : Միթէ այս չէ՞ և Լույսլայի Ընկերութեան ընթացքն — ՚ի ներքուստ հեթանոսական գործերէն աւելի վատ՝ գործեր գործել և արտաքուստ զայս իբրեւ անհաւատ և հեթանոս մրտաւ :

ՍԻՐՈՆ շատ անգամ յունական չարակամութեան արարքներն նշաւական է ՚ի զգուշութիւն մեր միամիտ Ազգայնոց, բայց դժբաղդաբար մերթ ընդ մերթ կը անսնուի որ մերայինք արտաքին ցոյցերէն երբեմն այնքան կը յափշտակին, որ գողցես կը մոռանան ամենայն ինչ և ինքնապարծ օրթոդոքսութեան միարարաց թմբկահարութեանն արձագանգ կը տան : Մեր կը կրկնեմք ահա, որ արթուն և զգոյշ մնալու է ամեն ժամանակ եւ օրթո-

դոքսութիւնն (որ թէ հեթանոս կը հռչակէ զմեզ եւ թէ կը շոյէ՝ միութեան խնդիրն յեղեղելով) միշտ և հանապաղ համարելու է մեր Ազգայնութեան համար այն անելանելի անդունդն, ուր գլորուողն պիտի մնայ անյարիր և այլ եւս Հայութեան լոյս պիտի չը տեսնէ :

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ա Դ Ի Ա Կ Ա Ն Ք

Յունաց ներկայ Պատրիարքի գաւառներն ՚ի վեր որչափ որ առ երեսս Յունաց Միաբանութեան և տեղական յունագաւան ժողովրդոց մէջ խաղաղութիւն կը նշմարուէր, բայց պաշտօնական և հանդիսաւոր կերպիւ երկուստէք հաշտութեան և խաղաղութեան պայմաններն վաւերացած և ընդունուած չը լինելով՝ մերթ ընդ մերթ մոգոհութեան ցոյցեր կ'երեւէին ժողովրդեան կողմէն : Ներկայ ամսոյս մէջ Յունաց Պատրիարքն հանդիսաւոր պատարագ մատուցանելն զկնի, ուր միայն ներկայ էր քաղաքացի ժողովուրդն և ոչ եկեւորք կամ ուխտաւորք, Միաբանութեան կողմէն կարգացուեցան հաշտութեան համար պատրաստուած պայմաններն, որոնք յերկրուած էին այնպիսի հնարագէտ ճարտարամտութեամբ, որ պարզամիտ ժողովուրդն խորն չը թափանցելով ընդունած էր գոհութեամբ և յետ աւարտման հանդիսին՝ ուղղակի ՚ի Պատրիարքարան դիմած էր նախաձաշիկով եւ ըմպելեօք հաշտութեան պայմաններն կնքելու :

Սոյն հանդիսի երկրորդ օրն, որ Կիրակի էր, քաղաքացի ժողովուրդն եկեղեցին երթալով իւր քահանայական գան ևս տարած էր իւր հետ, որպէս

զի, երբ մի դասէն Յունաց Միաբանութիւնն յունարէն երգէ, միւս դասէն քաղաքացի կղերն Արաբերէն երգէ : Այսպէս ևս համոզուած էր ժողովուրդն թէ ինքն այսուհետև Պատրիարքի ընտրութեան մէջ քուէ տալու իրաւունք պիտի ունենայ եւ պիտի կարողանայ իւր տեղական եկեղեցական դասէն առաջնորդ եւս ունենալ, որպէս զի ամեն ժամանակ չքստիպուի Պատրիարքին և կամ Երուսաղէմի Սինոդին դիմել : Սակայն շուտով տեսաւ որ խաբւած է . վասն զի երբ քաղաքացի կղերն սկսաւ Միաբանութեան հաւասար իրաւունքով մի դասն գրաւել և արաբերէն երգել, աղմուկն բարձրացաւ եւ Միաբանութիւնն տեսնելով թէ պիտի չը կարենայ ահագին բաղմունքիւնն եկեղեցիէն հանել, ինքն ելաւ եկեղեցիէն և հետեւեալ օրերուն մէջ խաբաւ արգիլեց ժողովրդեան սոյն կարծեցեալ ձեռներեցութիւնն և այսպէս խախտեցաւ նենգութեան սաւաղոյ վերայ հաստատեալ խաղաղութիւնըն : Ինչպէս կ'երեւի տեւական խաղաղութիւնն գոնարաւ պիտի հաստատուի Միաբանութեան և տեղական ժողովրդեան մէջ . վասն զի ժողովուրդն թեւ և թիկունք ունի իրեն (թէ և ոչ յայտնապէս) Ռուսիոյ Հիւպատոսարանն, որ ամենայն ճշգուծեամբ կը կատարէ իւր Տէրութեան հրահանգներն, այսինքն ոչ թէ պաշտօնապէս կը միջամտէ, այլ իբրև հաշտարար կը ձեւանայ երկոցունց կողմանց, և այն դումարն, որ Ռուսաստանէն ամեն տարի յունական Միաբանութեան կը դար և Բուլղարական խնդրոյն առ թիւ ընդհատած էր, նոյն դումարն այժմ մասն առ մասն կ'ըստանայ Հիւպատոսարանն եւ ոչ թէ Միաբանութեան կը յանձնէ, այլ տեղական յունագաւան ժողովրդոց կը

բաժնէ իբրեւ աղքատաց, միշտ յայտնելով որ Տէրութիւնն կարող չէ անկարեկից լինիլ օրթողոքս Արաբներուն : Այնպէս որ այժմ տեղական ժողովուրդըն իրեն դաւանակից բարերար կը ճանաչէ առաւել Ռուսիոյ Կառավարութիւնն քան թէ Յունաց Միաբանութիւնն : Իսկ Ռուսիոյ Տէրութիւնն, տեսնելով թէ Յունաց Միաբանութեան հետ հաւմընթացութիւնն գրեթէ անհնարին է, տեղական ժողովրդեան միջոցաւ կ'ուզէ տիրական միջամտութիւն ունենալ Ս. Տեղեաց մէջ, ուր տակաւին պատուաւոր և դաւանակից հիւր միայն կը համարուի Յունաց Միաբանութեան կողմէն և այն յաւէտ Ռուս Ուխտաւորաց մեծամեծ նուիրանաց և գրամական զոհողութեանց պատճառաւ :

—Յոյն կղերն գոզցեա ուխտած է ամիս մը չանցնել առանց իրաւունք բռնաբարելու և խռովութիւն յարուցանելու Բեթլէհէ միջկեղեցւոյն մէջ : Այս մասին Ս. Աթոռոյս Վարչութիւնն գրեթէ շարունակ տագնապի մէջ է : Մերթ հեռագիր կը հասնի Բեթլէհէ միջեպէն թէ ահա Յոյնք մեր բուրվառն կախած տեղէն վերուցին : Մերթ նամակ կը հասնի թէ այսօր Յոյնք իրենց սահմանեալ ժամանակն չը հասած իրենց ժամերգութիւնն սկսան մեր ժամերգութեան վերայ : Մերթ հեռագիր կը հասնի թէ ահա Յոյնք արգելք եղան՝ կամ մեր մկրտութեան, կամ մեր հարսանեաց, կամ մեր թաղման, կամ մեր նշանաւոր Տօնախմբութեանց ժամանակ սիւնաղարդ գաւթէն հանդիսիւ անցնելու, մեր Եկեղեցւոյ ծիսական հնաւանդ սովորութեան համեմատ : Առ քեզ տագնապ, առ քեզ շիթութիւն, մկրտեալն, կամ նորապսակքն, կամ ննջեցեալն ժամերով յեկեղեցին պիտի սպասեն, մինչեւ Ե-

բուսադէմէն հրաման առնուի և զըրկուի, որ ելնեն : Մերթ լուր կը հասնի թէ ահա մեր պատկերն անհետացուցին, մեր աշտանակն վերուցին, մեր աւելն արգիլեցին, և այլն և այլն :

Յոյն կղերին սոյն խռովասէր և անտիրիստոնէական վարմունքն և Տէրութեան տեղական (Բեթլէհէմի) պաշտօնէից մերթ թոյլ, մերթ կողմնասեր և մերթ բռնաւորական ընթացքն անընդհատ կը տառապեցնեն և կը տատամեցնեն Ս. Աթուռոյս Վարչութիւնն :

Ահա այս անգամ, Ս. Ծննդեան հանդէսներուն մօտաւորութեամբ պատճառաւ, մինչդեռ կը պատրաստուէինք Ս. Ծննդեան եկեղեցւոյ մեր սեպհական մասն աւելլ, յանկարծ գիր եկաւ Վսեմ. Բզէշին մեր այս ինչ և այն ինչ տեղերն չաւելլ, յայտնելով թէ քննութեան տակ է, որոց համար Յունաց ևս գրուած է չաւելլ, իսկ որ աղգըն որ աւելլ, պատասխանատուութեան թափալ պիտի մնայ : — Սոյն աղղարարութեան դէմ իսկոյն բողոքեցինք մեք, յայտնելով որ Յոյնք արդէն իրաւունք չունին մեր սեպհական տեղերն աւելլու. իսկ մեր աւելլու իրաւանց մասին մեք ոչ միայն նախնական Հրովարտականքն ունինք, այլ և վերջին տարիներուս մէջ յատուկ հրամանագիր եւս ունինք Բ. Դռնէն : Վասն զի, 1873 ին, երբ Քեամիլ Փաշան զինու զօրութեամբ արգիլեց մեզ մեր սեպհականութիւնն աւելլու, բողոքեցինք Ի. Բ. Դռնն և 1874 ին Դեկ. ամսոյն մէջ, թէ և ինքն հրաժարուած, սակայն հեռագրեց Բեթլէհէմի Միւտիլին հսկել և չթողարել Յունաց իրենց սահմանէն դուրս աւելլ ածելու : Իսկ 1875 ին, Սեփեր 23 թիւ յատուկ Հրամանագիր եկաւ Բ. Դռնէն, որ մեր բողոքագիրն ուշադրութեան առնելով

և մեր իրաւունքն յարգելով՝ կը հրամայէր ըստ մեր նախնական սովորութեան մեր սեպհական տեղերն աւելլ, ինչպէս որ սոյն հրամանին համեմատ աւելցինք և ս. և ահա ժամանակն մօտեցած է դարձեալ պիտի աւելնք առանց որ և իցէ պատասխանատուութեան ենթարկուելու : Վսեմ. Բզէշին մեր բողոքին պատասխանելով՝ յայտնեց իրբ թէ Տէրութեան Հրամանագրին մէջ ականէ յանուանէ գրուած չէ՝ թէ որ տեղերն պէտք է աւելլ, այլ միայն գրուած է թէ Հայք իրաւունք ունին իրենց սեպհականութիւնն աւելլու : Ուստի առաստաղներն և երեք լուսամուտներն պէտք է մնան ընդ քննութեամբ, որոց վերայ Յոյնք խնդիր յարուցած են :

Սոյն գրոյն դէմ դարձեալ բողոքեցինք՝ յայտնելով թէ առանց ականէ յանուանէ նշանակուելու՝ մեր սեպհականութիւնն արդէն յայտնի է, առաստաղներն և լուսամուտներն մեր սեպհականութեան վերայ են և ոչ ուրիշ տեղ, եւ հետեւապէս Բարեխնամ Տէրութեան Հրամանագրին ամենեւին մեկնութիւն չը վերցնէր :

Մինչդեռ սոյն բանակցութիւններն կը լինէին՝ յանկարծ ամսոյս 22 ին հեռագիր հասաւ Բեթլէհէմի Տեսչէն, թէ Յոյնք մեր բարձրագոյն առաստաղն աւելցին, որչափ ջանացինք դիմադրել խափանելու հնարք չեղաւ, վասն զի Միւտիլին չուղեց օգնել մեզ, պնդելով թէ արգիլելու հրաման չունի Վսեմ. Բզէշին :

Սոյն ապօրինութեան դէմ դարձեալ բողոքեցինք Բզէշին, որ յայտնեց թէ՝ ինքն աւելլու հրաման դրած չէ Միւտիլին Յունաց համար, այլ միայն գրած է թէ անցեալ տարի որ աղգըն որ աւելած է, դարձեալ նոյն պիտի աւելլ : Առ այս պատասխանեցինք իրեն որ վերին առաստաղն և ոչ մի աղգ

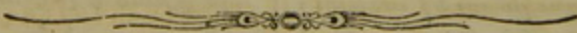
աւլած է անցած տարի Ս. Ծննդեան ժամանակ, վասն զի նախորդ տարիէն բողոքած էինք Յունաց բռնաբարութեան դէմ և Բ. Դռնէն աւելլու հեռագիր եկաւ մեզ այն օրն, երբ մենք Ս. Ծննդեան հանդէսն կը կատարէինք, ուստի և կարող չ'էինք հանդէսն կիսատ թողուլ և աւելլ, և ահա սոյն պատճառաւ յետ մնաց, Վերին առաստաղի աւելլուն դէմ բողոքած ժամանակ հեռագիր եկաւ Բեթլէհէմի Տեսչէն թէ՛ « Յոյք սկսան ահա՛ մեր դրան վերեւ գտնուած «Էլն» եւս աւելլ, բայց արգիլեցինք, սակայն ոչ թէ Միւտիրն, այլ Վսեմ, Բդէշին կողմէն յատկապէս զրկուած հազարապետն յայտնեց թէ սոյն «Էլն» պիտի աւլուի և եթէ ընդդիմանաք հրամանն ունիմ զինուորներ կանգնեցնել և այնպէս աւելլ տալ, ուստի և ես ասացի՝ օտարաց բնաւ չեմ թողարարեր, բայց քանի որ Տէրութեան հազարապետն կը միջամտէ, մեր հաւատարիմ հպատակութիւնն չընկեր մեզ բնաւ Տէրութեան հազարապետին և զօրացն գիմադրել, զայս ասելով թողի և ելայ եկեղեցիէն » :

Ինչպէս վերին առաստաղի, նոյնպէս և «Էլն» աւելման մասին վերստին բողոքեցինք Վսեմ, Բդէշին և ընդ նմին առանձին գրով եւս յայտնեցինք թէ՛ մեր Ս. Ծննդեան Տօնն մօտեցած լինելով մեր Հրովարտակաց զօրութեամբ և Բ. Դռնէն եկած Հեռագրին և Հրամանագրին համեմատ պէտք է աւելնք մեր սեպհականութիւնն, և տակաւին պատասխանն ստացած չենք այս մասին, Սակայն յայտնի է թէ վերին առաստաղն և «Էլն» պիտի չը թողարարուի մեզ

վերետին աւելլ ընդ դէմ Յունաց բռնաբարութեան, լուսամուտներն եւ ստորին առաստաղն պիտի մնան ընդ քննութեամբ, ինչպէս կանխաւ յայտնած է Վսեմ, Բդէշին գրով, և ահա՛ այսպէս դարձեալ տագնապ, դարձեալ զրկանք իրաւանց, տեսնենք թէ ո՞ւր և ե՞րբ պիտի վերջանան այս խնդիրներն :

Ներկայ Վսեմ, Բդէշին քաղաքս ժամանելու օրէն ՚ի վեր ամեն տեսակ ցուլթեանց մէջ միշտ կը յայտնէ թէ՛ Տէրութեան մեծ և ամենամեծ փափաքն է Ս. Տեղեաց եւ մանաւանդ Բեթլէհէմի Եկեղեցւոյ սեպհականութեան եւ համամասնութեան (միւշտերեկութեան) խնդիրներն կարգադրել օրինաց և իրաւանց համաձայն, և սոյն կարգադրութիւնն ոչ միայն օգտակար է Ս. Տեղեաց իրաւատէր երէք Քրիստոնեայ Ազգաց, այլ յաւէտ Տէրութեան արտաքին քաղաքականութեան : Մեր եւս համոզուած ենք որ այսպէս է, մեք եւս կը փափաքինք, որ ոչ միայն մեր տագնապն վերնայ, այլ և մի Բարեխնամ Տէրութեան տագնապն ևս՝ ՚ի մասին խնդրոյ Ս. Տեղեաց, յորմէ Տնունդ առաւ երբեմն բաղմաղէտ Խնդիրն Արեւելեան :

Ըստ յայտարարութեան Վսեմ, Բդէշին, Ս. Ծննդեան Տօներէն ընկնի, պիտի սկսի Բեթլէհէմի եկեղեցւոյ համամասնութեան և սեպհականութեան խնդրոց կարգադրութիւնն : Կը մտադրենք, որ յաղթանակն արգարութեան կողմն լինի՝ ՚ի փառս Տէրութեան և ՚ի պատիւ ներկայ Փախաքային և իւր ստորակարգեալ պաշտօնէից :

Յ Ո Ւ Ն Ի Ս

Խորհուրդ և միութեան գործ .	
Ճանաչելու համար խորհուրդ	
պէտք է , շինելու համար մի-	
ութիւն և գործ .	121-136
Կիսաւեր եկեղեցի Հայոց 'ի գիւ-	
ղըն Էլքիւհէ :	136-137
Կեդրոնական վարժարան Ռու-	
րինեան ընկերութեան . Բան	
առ ազգն Հայոց .	137-139
Դպրոցական շէնքեր .	139-140
Նիւթք ուսման նախնական դըպ-	
րոցներու համար .	140-142
Պատասխանի .	142-143
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	143-144

Յ Ո Ւ Լ Ի Ս

Ծաղիաքաղ Ամերիքական .-Յա-	
փշտակուած զէնքեր .	145-152
Ծաղիաքաղ Բրիտանական .-Նա-	
խախնամութեան վըայ վըս-	
տահութիւն .	153
Տէրը պիտի հոգայ .	154
Անխաղ Առաջնորդ .	155
Ճշմարիտ եղիւր .	156
Նամակ . Առ Պ . Ս . Մ .	157-159
Կիրառութիւն ժամանակի .	159-163
Խնայողութիւն .	163-167
Շուշան Շաւարշանայ .	167
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	167-168
Վրիպակ .	168

Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս

Կրթարան Աւետարանական	
բանից .-ԴԱՍ Ե .-Անտար-	
բերութիւն կրօնական .	169-177
Ծաղիաքաղ Ամերիքական .-	
Հաւատքով քաղելը .	177-180
Ծաղիաքաղ Ամերիքական .-Քը-	
րիատտ առ Քրիստոնեայն .	180-181
Մանուկն և Քերտուկն .	181-182
Տարագիր Սոխակ .	183-184
Մեր ժամանակուայ ոգին .	185-192
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	192

Ս Ե Պ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Կրթարան Աւետարանական	
բանից .-ԴԱՍ Ե .-Անտար-	
բերութիւն կրօնական .	193-202
ՄԱՀԱԳՈՅԺ .-Եղերգ 'ի տա-	
րածամ մահ Մուրատայ ,	
դեռահասակ որդւոյ Մեծ .	
Բաքալայ Յ . Մուրատեանց	203-205
Մեր ժամանակուայ ոգին .	206-208
Անգղիական Ծաղիաքաղ .	208-212
Ամուսնութիւն և ամուրիու-	
թիւն եկեղեցականաց .	212-215
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	216
Նոր հրատարակութիւնք .	216

Հ Ո Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Կրթարան Աւետարանական	
բանից .-ԴԱՍ Զ .-Արտա-	
սուք և Երգ .	217-225
Տիփաիկոն կամ Յիշատակագիրք	
Եկեղեցւոյ .	226-233
Թէ մինչեւ ո՞ր աստիճան նա-	
խանձն կը կուրացնէ զմար-	
դըն .	233-235
Բարառնութիւն .	236-238
Յ . Հովուեան և իւր վիմագիր	
հրատարակութիւնն .	238-239
Նամակ .	239-340
Նոր հրատարակութիւնք .	240

Ն Ո Յ Ե Մ Բ Ե Ր

Կրթարան Աւետարանական	
բանից .-ԴԱՍ Զ .-Արտա-	
սուք և Երգ .	241-252
Տիփաիկոն կամ Յիշատակա-	
գիրք Եկեղեցւոյ .	252-261
Ի բանից Թագաւորին Նուշ	
րէվանի .	261-263
Կարեւոր ծանուցումն .	263-264
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ .	264
Նոր հրատարակութիւնք .	264

ՅԱՆԿ

Դ Ե Կ Տ Ե Մ Բ Ե Ր

Կրթարան Աւետարանական բանից. — ԴԱՍ Է .	
— Տաճարի քարերը . (Շարունակելի) . . .	265_274
Հրովարտակ կայսերական Մեծաշուք Վեղիւրդ իմ	
Մահմուտ Նէտիմ փաշա	274_280
Պաշտօնական ազդ . Ղատենագրութենէ Տնօրէն	
Ժողովոյ Ս . Աթուոյս	281_282
Երգումն 'ի Ռիւտլի	282_283
Ուխտ 'ի Ս . Բեթլէհէմ և 'ի շրջակայս նորին .	283_285
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ	285_288

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Սիօնը ամէն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսէ բաղկացեալ մ'կուլէտ
ուրիշաւ թղթով .
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիտլիս, հանդերձ Զանապարհի
ծախքովը կանխիկ վճարելի .
- Գ. Զատ տետրակ առնել աւելորդ, պէտք է ամեն մէկ տետրին շրջա դա-
հեկան վճարէ .